

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MANAVGAT KAZASI (1923-1950)

MANAVGAT DISTRICT DURING THE REPUBLIC PERIOD (1923-1950)

Muhammet GÜÇLÜ*

Öz

Selçukluların Antalya ve Alaiye'yi fethi ile Manavgat bölgesinde Türk dönemi başlamıştır. Osmanlılar döneminde Alaiye Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olan Manavgat, 1864 yılında nahiye statüsüne düşürülmüştür. 1914 yılında Teke Sancağı müstakil mutasarrıflık haline getirilirken yeniden kaza olan Manavgat, Cumhuriyet döneminde bu statüsünü sürdürmüştür.

Manavgat kazası coğrafi olarak Köprü Çayı ile Alara Çayı arasındaki toprakların üzerinde kurulmuştur. 2140 km kare sahası olan kazada hayvancılık ve tarım yaygın olarak yapılmaktadır. Hububatın yanında en önemli sanayi ürünü susam ve pamuktur. Nahiye merkezlerinin dışında sadece birkaç köyde ilkokul bulunan Manavgat kazasında ortaokul en geç yapılan kazalardan birisidir. Manavgat kazasının Merkez, Taşağıl, Beşkonak adlarında üç nahiyesi, 74 köyü bulunmaktadır. 1932 yılı verilerine göre Manavgat merkezde Hisar ve Pazarcı mahalleleri, 156 hane, 65 dükkân, iki han, dört fırın, bir mektep, Belediye ve üç resmi bina bulunmaktadır. Karayolu yetersizliği veya yokluğu yüzünden uzun süre kaza merkezinin Eski Antalya=Side'ye taşınması konusu tartışılmıştır. Manavgat kazasında Tugayoğulları ailesi etkin olmakla beraber Alanyalı Azakzade ailesi kazanın tek kereste fabrikasını işletmektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Antalya/Türkiye
mguclu@akdeniz.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-5590-8743>

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet döneminde (1923-1950) Manavgat kazasının idari, ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan durumunu tespit etmektir. Bunu yaparken de arşiv belgeleri, salnameler, basın, raporlar, resmi yayınlar, istatistikler, araştırma eserleri kaynak olarak kullanılmıştır.

•
Anahtar Kelimeler

Cumhuriyet Devri, Antalya, Manavgat, İdari, Ticaret, Eğitim

•

Abstract

After the conquest of Antalya and Alaiye by the Seljuks, the Turkish period started in the Manavgat region. Manavgat was a district center attached to Alaiye Sanjak during the Ottoman period and it was reduced to the status of sub-district in 1864. While Teke Sanjak was turned into an independent governor in 1914, Manavgat, which became a district again, kept this status during the Republic period.

Geographically, Manavgat district is established on the land between Köprü Stream and Alara Stream. Animal husbandry and agriculture are common in the district, which has an area of 2140 square kilometers. Besides cereals, the most important industrial products are sesame and cotton. Manavgat district, which has primary schools in only a few villages outside of the sub-districts, is one of the towns in which the secondary school was built the latest. Manavgat district has three sub-districts named Merkez, Taşağul, Beşkonak and also 74 villages. With reference to the data of 1932, there are Hisar and Pazarcı neighborhoods in the center of Manavgat, 156 households, 65 shops, two inns, four bakeries, a school, Municipality and three official buildings. The issue of moving the district center to Old Antalya = Side was discussed for a long time which was due to the lack or absence of the highway. While Tugayoğulları family was active in the Manavgat district, the Azakzade family from Alanya operated the only timber factory of the district.

The aim of this study is to determine the district of Manavgat in terms of administrative, economic, social and cultural aspects during the Republic period (1923-1950). While doing this, archive documents, yearbooks, press, reports, official publications, statistics, research works were used as sources.

•
Keywords

Republic Period, Antalya, Manavgat, Administrative, Trade, Education

GİRİŞ

Cumhuriyet Dönemine Kadar Manavgat Bölgesinin Tarihi Durumu

Bizans döneminde Antalya bölgesini de içine alan Akdeniz sahillerini nerdeyse boydan boya (Cos-Silifke) kaplayan Kibyraioton Thema'sı VII. yüzyılda kurulmuştur. Coğrafi konumundan dolayı denizci bir thema olan Kibyraioton'un yönetim merkezi Attaleia iken işaretlenen limanı ise kendi adını taşıyan Kibyra idi.¹ Kibyra'nın ise Alanya yakınlarındaki Kara Burun olduğu düşünülmektedir.² Görüldüğü gibi Bizans döneminde Antalya, Alanya ve Manavgat bölgeleri önemli yerleşimlerdir. Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 5 Mart 1207 tarihinde Dar üs-Suğr (Uc/sınır şehri) denilen³ Antalya fethedildikten sonra bölgedeki kaleler de Türkler tarafından birer birer alınmıştır. Alaeddin Keykubat (1220-1237) tarafından Korakesion/Kalonoros/Alaiye fethedildikten sonra Alara Kalesi⁴ ve mücavir kaleler alındı. Çünkü 629/1233 yılına ait Alara Han'ı kitabesinde Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın okuyuşu ile Alaeddin Keykubat b. Keyhüsrev için "*Sultan'ül-Berr ve'l-Bahr ve'r-Rum ve's-Şam ve'l-Ermen ve'l-Efrenç*" denilmektedir.⁵ Bu ifadeden Alaeddin Keykubat'ın Rum'a hâkim olduğunu (Antalya, Alaiye dahil) anlıyoruz. Böylece Manavgat bölgesi de Selçukluların hâkimiyeti altına girmiş oldu. Dönemin kaynaklarından bölgenin kalelerinin fethine ilişkin bilgi alamıyoruz. Alara Kalesi gibi teslim olma şeklinde fetih gerçekleşmiş olmalı ki bu yüzden dönemin kaynaklarında yer almamaktadır. Antalya Müze Müdürü Süleyman Fikri Erten Antalya'nın doğusuna yaptığı bir inceleme gezisinde Manavgat hakkında bilgi verirken Pazarcı'nın yarım saat kadar güneyinde nehir sahilinde (Nehrin batı tarafını kast etmektedir) Hisar denilen ufak ve pek harap bir kalede Selçuklu devrine ait birkaç mermer sanduka olduğunu, bunların en büyüğüne Dede Kabri denildiğini,

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Kampus/Antalya, mguclu@akdeniz.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-5590-8743

¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1981, S. 96, Harita. II; M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu-İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Ankara 2009, s. 121, 146.

² Gülşay Tıgrel, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, C. 39, S. 156, Ekim 1975, s. 615-617.

³ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I-Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988, s. 57-58.

⁴ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name)*, C. I, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1996, 253-270; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alaeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003, s. 22-25.

⁵ Seton Lloyd-D. Storm Rice, *Alanya (Alâ'ıyya)*, çev. Nermin Sinemoğlu, Ankara 1989, 2. bs., s. 74; Baykara, a.g.e., s. 49.

onun da mezar taşında H. 670 (M. 1271) yılının yazılı olduğunu ifade eder. Mezarlardan büyük sanduka esseidü'ş-şehid Mehmet'e küçük sanduka ise Resül Mehmedü'l-Hilmani'ye aittir. S. Fikri Bey burada yazısı olmayan üç küçük sanduka daha bulunduğunu ifade etmektedir.⁶

Ama Selçuklular devrinde fethedilen yerler arasında Side (Eski Antalya) gibi liman şehirleri olmalıdır diye düşünüyoruz. Çünkü burası hem askeri hem de ticari açıdan önemli bir liman olup başta Manavgat olmak üzere İbradı ve Akseki'nin yanında iç bölgelere de hizmet etmekteydi. Ama Süleyman Fikri Erten, Side hakkında yaptığı bir incelemede sadece “Osmanlılara değil Selçukilere bile ait hiç bir eser bulunmamasına bakılırsa daha eski zamanlarda şehrin büsbütün terk edildiği ve o eski debdebeler hatıratının bugün sönmüş bitmiş olduğunu, binlerce sene taşıdığı (Side) ismini de kaybettiği görülüyor” demektedir.⁷ Ayrıca Manavgat Kalesi ve Side'nin yanında onun 23 km. kuzeydoğusunda bulunan Şihlar=Bucak-Şihlar/Bucak-Şeyhler köyü yakınlarında bulunan Lyrbre-Seleukeia⁸ Kalesi de alınmış olmalıdır. Bu kalelere son yüzyıllarda Heberdey ve Wilhelm (1896) ile H. Rott'un (1908) tespitine göre Augai/Şarapsa'yı da ekleyebiliriz.⁹ Manavgat kazasının kuzey kesimini oluşturan Melas Vadisi'nde bulunan antik yerleşimler (Delikli Virane (Delikli Ören), Etenna (Sırt), Katrancı Tepesi, Unulla (Ürnlü), Kotenna (Gödeno-Menteşbey), Çukurveran ve İbradı) hakkında Prof. Dr. Nevzat Çevik'in çalışmasına bakılabilir.¹⁰

XIV. yüzyılda Ebü'l-Fida (öl. 1331) Takvim-ül-Büldan adlı coğrafya eserinde Rum'un şehirlerini sayıp dökerken Antalya ve Alaiye'den bahsetmekte beraber¹¹ bölgede Manavgat veya başka bir kaleden söz etmez. Keza İbn Batuta Seyahatnamesi'nde ve Şihabeddin el-Ömeri Mesalikü'l-Ebsar adlı eserinde Ebü'l-Fida gibi Antalya ve Alaiye'den söz eder ve Alaiye'de Karamanoğulları'nın hâkim olduğunu belirtir.¹² Bu bilgilere ilaveten el-Ömeri Rum diyarından Şeyh Haydar Uryan'a dayandırdığı bilgisine göre Karamanoğulları, Alaiyye'ye üç günlük mesafede olan Karaşarı? şehrine hakim olduklarını ve orasının idaresini

⁶ S. Fikri Erten, “Antalya'dan Anamur'a Doğru IV”, *Türk Akdeniz*, C. 2, S. 9, Haziran 1938, s. 8-9.

⁷ S. Fikri Erten, “Antalya'dan Anamur'a Doğru V”, *Türk Akdeniz*, C. 2, S. 10, Ağustos 1938, s. 12.

⁸ Jale İnan, *Toroslar'da Bir Antik Kent-Eine Antike Stadt im Taurusgebirge Lyrbe?-Seleukeia?*, İstanbul 1998, s. 11-13.

⁹ Tigrel, a.g.m., s. 615-617.

¹⁰ Nevzat Çevik, “Melas Vadisi'nde Arkeolojik Gözlem ve Yeni Bulgular”, *Adalya*, No. IV, 1999-2000, s. 91-106.

¹¹ Baykara, a.g.e., s. 69.

¹² İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1981, s. 2-8; Yaşar Yücel, XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri, Ankara 1980, s. 183-184, 201; Baykara, a.g.e., s. 70, 72.

Ihsak Bey'in yaptığını belirtir.¹³ Arap yazar el-Kalkaşandı'de Şubhu'l-A'şa adlı eserinde bu ismi "Karaşar el-Tekka" şeklinde kaydetmektedir.¹⁴ Burası da antik dönemde Sillyon, Türkler döneminde Karahisar-ı Teke (Serik) denen yerdir.¹⁵ Bu ifadelerden Manavgat bölgesinin de Karamanoğulları tarafından kontrol edildiğini anlıyoruz. Çünkü Alaiyye ile Karahisar-ı Teke'yi kontrol eden Karamanoğulları'nın bu iki yerleşim yerinin arasında olan Manavgat Kalesi ile bölgesini kontrol etmesi gayet doğal karşılanmalıdır. Ayrıca Karamanoğulları'nın tarihi olan Şikari'nin Karamannamesi'nde Manavgat birkaç kez geçmektedir. Bunların ilkinde Karaman Bey'in askeri faaliyetlerinden bahsetmekte ve "... Karaman bey, Süleyman Paşa ile vedalaşup, tabl-u nekkaresin döğerek Mut şehrine geldi, andan göçüp, Gülnare geldi, andan Mamuriye önünden Manavgat diyarına geldi, andan göçüp menzil bemenzil Gölhisar önüne kondu. Sahra bargâhla doldu" denilmektedir. İkincisinde ise Süleyman Şah'ın tahta çıktığı sırada Şehzade Alaeddin'in yirmi bin er ve altı bey ile karşı çıkması ve yapılan savaş anlatılmaktadır. Bundan sonra Süleyman Şah divan kurdu ve Alaeddin'i Saruhan, Aydın, Eşref, Hamid, Menteşe, Osmanlı'nın üzerine gönderdi. Şah Alaeddin, Teke diyarında İstanos yaylarında safa ederken Süleyman Şah'a ilam eyledi. "Diyar-ı Gülnar'da bir amil var idi. Bensuz dirlerdi. Tuğyan idüb, asker çeküp Mamuriye kal'asın zapt eyledi. Emirşah, Silifke Bey'i idi. Duyub asker çeküp cenk eyledi. Ben'suz yiğün gelüb tutub habs eyledi. Oğuz Han varub dört bin erle çok cidal eyledi. Sinub, kacub Teke vilayetine geldi. İstanos'a çıkub, Alaeddin ile buluşub geçen kıssayı haber virdiler. Alaeddin duyub, askerin cem idüb, tablu nekkare döğüb, geçüb Alaiye şehrine geldi. Andan geçüb Manavgat'a geldi. Andan menzil bemenzil Mamuriye kal'asına geldi" demektedir.¹⁶ İlhanlı devlet adamı Hamdullah Müstevfi'nin Nüzhet'ül-Kulüb adlı eserinde (1340'larda kaleme alınmıştır) Mülk-i Rum'un şehirlerini sayarken Antalya'yı saydığı, ama Alaiye'yi saymadığı görülmektedir.¹⁷ Buradan Antalya'nın İlhanlılara, Alaiye'nin de Karamanoğulları'na bağlı olduğunu anlıyoruz. Böylece Osmanlı Devleti döneminde oluşacak Teke ve Alaiye sancakları yavaş yavaş

¹³ Yücel, a.g.e., s. 184.

¹⁴ Şehabettin Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 7-8, 1976-1977, s. 55.

¹⁵ Muhammet Güçlü, 1864-1950 Yılları Arasında Serik, İdari, Ekonomik, Sosyal, Antalya 2000, s. 1; Muhammet Güçlü, "XX. Yüzyılın Başlarında Serik", Türk Kültürü Dergisi, S. 391, Kasım 1995, s. 681-682.

¹⁶ Şikâri, Karaman Oğulları Tarihi, haz. M. Mes'ud Koman, Konya 1946, s. 29, 63-65. İkinci rivayette olay sıralaması önce Manavgat sonra Alaiye olmalıdır.

¹⁷ Baykara, a.g.e., s. 73-74.

oluşmaya başladı. Bazı istisnai durumlar hariç olmak üzere zamanla iki sancak arasında sınır olarak da Aspendus Suyu/Köprü Suyu kabul edildi. Ama bu dönemde Manavgat bölgesini kim kontrol ediyordu bunu net olarak bilemiyoruz. Mehmet Akif Erdoğan gibi Tahrir uzmanları/deftereloglar Antalya gibi Manavgat bölgesini Hamid beylerinin nüfuzu altında olduğunu¹⁸ yazsa da bunun kesin kanıtları henüz görülmemiştir. Hamid beyleri veya ona bağlı Teke Oğulları Teke bölgesini Karahisar-ı Teke'ye (Serik) kadar kontrol edebilmişlerdir. Geri kalan kısımlar yani Köprü Nehri'den sonraki alanlar Karamanoğulları tarafından kontrol edilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet, Gedik Ahmet Paşa eliyle 1471 yılında Alanya Kalesini, ardından da Alara ve Manavgat kalelerini ele geçirdi.¹⁹ 1475 yılında düzenlenen İcmal Defterine göre Manavgat askeri ve idari olarak Ala'yye Vilayetine bağlı olup hem bir bölgenin (nahiye) hem de bir merkezin (nefs) ismidir. Arnavut Skuralardan olan Uzguroğlu'nun zeametiydi. Kadılık ve subaşılık merkeziydi. Hem 1475 yılında hem de 1530 yılında Manavgat merkezde (nefs) köy nüfusu kadar bile bir nüfus bulunmamaktaydı. İmar edilmiş yerleşik bir merkezde değildi. Aspendos nehri üzerinde seyr ü sefer yapan nehir gemilerinin ana durak merkezlerinden biri olduğu gibi Alanya ve Gencek yörüklerinin kışladığı bir bölge idi. 1475 tarihli defterde Manavgat nahiyesine bağlı birçok köyden söz edildiği halde Manavgat Kalesi'nden söz edilmez.²⁰ Ama defterde nefsi-i Manavgat ile kadı ve subaşılık makamından söz edildiğine göre küçük de olsa Manavgat'ta bir kale olduğuna işaret edilmektedir. Antalya ile Ala'yye arasında önemli askeri merkezlerden birisi olan Manavgat Kalesi Piri Reis'in eserinde geçmektedir.²¹ 1475 yılında düzenlenen deftere göre Manavgat vilayeti küçük nahiyelere ayrılmıştır. Bunlar Ata Bey, Akça Hisar, Ak Saz, Karacalar, İvradı (İbradı) nahiyeleri idi. Biz burada Alaiye Livası'na bağlı Manavgat Nahiyesine tabi köy, cemaat ve mezra adlarını vermekle yetineceğiz.²² Bunlar Parekende, Kımızcı, Burmahan, Göği, Peri, Kandı, Geriş, Delmece, İncir Ağacı, Yakublar, Ulu Homa, Kiçi Homa, Okmaz, Balat, Alp Kayır, Ormana, Kara Senir, Küçük Yavşı, Kurgul, Kandı, Salur, Kirli, Kemer, Keyage, Saraycuk, Kepez, Sağır İni, Kızıl Ağaç, Kızıl Dağ, Bucak Yavşı, Katrancı Yavşı, İvradı, Önliye, Akça-Hisar, Kargu köyleri ile Nefs-i Manavgat, Mezra-i Balat, Mezra-i Musalar, Cemaat-i Sevinç

¹⁸ M. Akif Erdoğan, *Fatih Sultan Mehmet Zamanında Ala'yye Sancağı-1475 Tarihli Suret-i Defter-i İcmal-i Vilayet-i Ala'yye (Metin ve İnceleme)*, Konya 2013, s. 17.

¹⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 20-21.

²⁰ Erdoğan, a.g.e., s. 28-29.

²¹ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, ed. Ertuğrul Zekai Ökte, C. 4, Ankara 1988, s. 383/a.

²² Erdoğan, a.g.e., s. 29.

Hacı mea Cemaat-i Haddadan ve Cemaat-i Katrancıyan, Cemaat-i Çubukcuyan ve Dülgeran, Cemaat-i Bıçakçıyan ve Baltacıyan, Cemaat-i Yörükân-ı Gencek, Cemaat-i Taşçıyan ve Sayadan idi.²³ XVI. yüzyılın ortalarında (1553) düzenlendiği sanılan Alaiyye Mufassal Tahrir Defterine göre yapılan çalışmada 1475 İcmal Defteri kayıtlarında geçen bazı köy adlarını görebiliyoruz. Örneğin Kızılağaç, Kepez, Kiçi Homa, Ulu Homa, Sağır-İn, Bucak, Hacı Ya'kublur köyü ile Deluler nam-ı diğler Yakub Ağalı mahallesi hemen göze çarpmaktadır. Bunlara Bazarıköy ile Çeltukcu mahallesi eklenmelidir. Köy ve mahallelerin karşısında nefer sayıları da bulunduğunu ilave etmek isteriz.²⁴

Manavgat 1455 tahririnde ayrı bir subaşılık olarak Teke Sancağı ile kaydedilirken, 1471 Alaiyye'nin fethi ile beraber Alaiyye Sancağı'na bağlı bir nahiyeye haline getirilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in ikinci yılı olan 1513 yılında düzenlenen Anadolu Vilayeti'ndeki kazaları, kadıları ve akçe olarak kadıların gündeliklerini gösteren deftere göre ise Anadolu Vilayeti'ne bağlı Alaiyye Sancağının üç kazasından (Alaiyye, Akseki, Manavgat) birisidir. Manavgat kazası 1516-1530 yılları arasında önce *Manavgat Sancağı* (1516) sonra *Alaiyye maa Manavgat* (1522), *Liva-yı Alaiyye ve Manavgat* (1527) şeklinde Anadolu Eyaleti'ne bağlı olarak kaydedilmiştir. 1530 yılında düzenlenen Muhasebe İcmal Defterinde ise sadece Alaiyye Sancağı'nın adı geçmekte olup, Manavgat kaza statüsünde Alaiyye Sancağı'na bağlı konumundadır. Yavuz Sultan Selim döneminde Manavgat, Sancak statüsüne yükseltilemekle beraber Kanuni döneminde önce Alaiyye Sancağı ile beraber değerlendirilmiş sonra 1530 yılından itibaren kaza statüsüne düşürülmüştür. Manavgat Sancak olduğu dönemde kabaca güneyde Akdeniz, doğuda Manavgat Suyu, batıda Köprü Suyu ve kuzeyde ise günümüzde Konya'ya bağlı olan Derebucak, Gencek ve çevresinin sınırlarına dahil (1914 idari taksimatına kadar) olduğu görülmektedir.²⁵ Manavgat'ın kısa sancak olmak serüveninin izi olarak olsa gerek Kanuni döneminin ünlü denizcisi Karamanlı Piri Reis ünlü eserinde Manavgat şehri ve harap kalesini Manavgat Suyu'nun batısında göstermektedir. Piri Reis ünlü Kitab-ı Bahriye adlı eserinde Ala'yye Kalesi, Manavgat Suyu'nun girişinde Çatal Adası, doğusunda Manavgat Gölü, batısında ise Manavgat Kalesini sonra Eski Andaliyye'yi harab olarak

²³ Erdoğan, a.g.e., s. 54-76.

²⁴ Mehmet Ali Hacıgökmen, "XVI. Yüzyıl'a Ait Tahrir Defterine Göre Alanya'da Yer Adları Hakkında Bir Araştırma", *Türk Kültürü*, S. 393, Yıl. XXXIV, s. 30-38.

²⁵ Saim Yörük, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Manavgat Sancağı ve Sancak Beyleri", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi/Mediterranean Journal of Humanities (MJH)*, C. IX, S. 2, 2019, s. 592-595.

işaretlemiştir. Sonra ise Köprü Suyu, Aksu ve Aksu'nun yatağında Eğirdir Gölü ve Andaliyye Kalesi'ni işaretlemiştir. Piri Reis Ala'iyye Kalesini anlattıktan sonra Manavgat şehri ve sahilleri hakkında ise şöyle demektedir:

“Ve ba'dehu zikr olan Ala'iyye'den Andaliyye doksan mildür, gün batısı-karayel üzerine ve Manavgat Suyu otuz mildür. Mezkur Manavgat şehri, deniz kenarından üç mil mikdar karada bir ovada yatur bir şehirdür. Ol şehrin önünde bir harab kal'e var. Ol kal'enin gün doğusu tarafından bir su akar, denize koyulur. Hem orada Yalı Gölü dirler, bir büyük göl vardır. Mezkur gölün ayağı deniz kenarına karib yirde, zikr olan suya karışır. Ol gölün şuluk tarafında Karpuz Suyu dirler, bir su dahi var. Ol suyun şuluk tarafında Ala'iyye'den beri olan Kara Burun'dur. Ol Kara Burun ile mezkur Karpuz Suyu'nun ortasında Çatal Adası dirler bir küçük adacuk vardır. Ol adacukla kenar arasında gemi geçmez. Sığdır. Ve ba'dehu mezkur Manavgat Suyu'nun gün batısı-karayel tarafında otuz mil yirde Eski Andaliyye'dür. Mezkur bir harab kal'edir. Andaliyye ile bu harab kal'enün arasında iki büyük sular vardır. Ol suların birine Köprü Suyu dirler. Ve birine Aksu dirler.”²⁶

Piri Reis'in bu ifadelerinden XVI. Yüzyılın ortalarında Manavgat şehrinin harap bir kalesi olduğu ve konum olarak Manavgat Suyu'nun batısında olduğu anlaşılmaktadır. Haritasında da ifadesine uygun olarak şehri nehrin batısına işaretlemiştir. Manavgat Kalesinin gün doğusunda denize akan bir su olduğunu ve orada metinde yazdığı şekliyle Yalı Gölü, haritada yazdığı şekliyle Manavgat Gölü olduğunu ilave eder.

Evluya Çelebi'nin kaydına göre ise Alaiye Livası Manavgat nahiyesinden Manavgatlı Kadı lakabıyla meşhur Elmevla elfazlı İvez Efendi vardır. Eğri Kapı'nun içeri yüzünde bir latif camii ve medrese darü'l-hadisi bulunmakta olup bunun hariminde medfundur. H. 993/M. 1585 yılında Bursa'ya Vali olduğunda *“Bursa'ya Vali oldu Manav”* denilmiştir. İvez Efendi'nin Üçüncü Murat ile letaifi ve birçok güzel, latif telifatı bulunmaktadır. Seyyah onun için gayet sebük ruh yaran nüktedan imiş demektedir. Tarihi intikali H. 994/M. 1585-1586 yılıdır.²⁷

XVII. yüzyılın ortalarında ünlü coğrafya eserini iki aşamada yazan Katip Çelebi ise Liva-i Ala'iyye'nin Kıbrıs'a bağlı olduğunu belirtme ve liva hakkında *“Kıbrıs müllhekatındandır. Karaman'a muttasıl bir emarettir. Halkı manavdır ve etrakdır. Kemal-i gülzet ve huşunet ile (kaba ve inatçı) mevsuflardır. Kazaları Alaiyye ve nevahi-i Alaiyye, Manavgat, İbradı, Senir mea Düşenbe”* olduğunu sıralamaktadır. Ayrıca bir hayli Alaiyye şehrini anlattıktan sonra şehrin birkaç nahiyesi olduğunu, bunların da Ova Pazarı, Seydi Şehri ile Berdaniye olduğunu belirtir. Sonra *“Alaiyye'den bir*

²⁶ Piri Reis, a.g.e., s. 1603-1607.

²⁷ S. Fikri Erten, *“Antalya'dan Anamur'a Doğru IV”*, *Türk Akdeniz*, C. 2, S. 9, Haziran 1938, s. 8.

merhale şimalde şırla enhar nehr-i Kargı Alaiyye ile Düşenbe arasından geçer, deryaya dökülür. Akdağ'dan gelir. Nehr-i Manavgat Düşenbe ve Manavgat arasından geçer, deryaya karışur. Nehr-i Köprü Manavgat ile Karahisar-ı Teke arasından geçüb deryaya karışur. Nehr-i Alara bir nehr-i kebirdir. Alaiyye kurbinde deryaya karışur. Her zaman geçit virmez. Sultan Alaeddin bunun üzerinde bir köprü bina etmişdir. Seydi Şehri'nden Alaiyye giden bu suyu geçer" demektedir.²⁸ Teke Livasını anlattığı kısımda ise Düden Nehrini anlatırken birden Köprü Nehrini kast ederek "Bu su bir nehr-i azimdir. Köprü Pazarı'nda deryaya dökülür, gemi ile geçilür. Köprü Pazar Antalya şarkisinde Manavgat kazasının nahiyesidir Bu nahiyede susam ve çilek çok olur" diye yazdığı görülmektedir.²⁹ Ama konuya ilişkin çalışmamızda vurguladığımız gibi Katip Çelebi'nin Köprü Pazarı'nın Manavgat kazasının nahiyesi olduğu görüşüne katılmamız mümkün değildir.³⁰ Lakin Manavgat kazasının Manavgat Nehri ile Köprü Nehri arasında olduğunu, Köprü Nehrinin Manavgat ile Karahisar-ı Teke, Manavgat Nehrinin Manavgat ile Düşenbe arasında sınır olduğunu belirtmesi kendisinden önce eser yazan Piri Reis'i tasdikler niteliktedir. Ayrıca Manavgat'ta susam ve çilek bitkisinin çok olduğunu belirtmesi önemlidir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında Antalya ve Karahisar-ı Teke üzerinden bölgeye gelen ünlü seyyah Evliya Çelebi, Köprü Pazarı'nı gördükten sonra Nehr-i Ulusu dediği Köprü Suyu'nu üzerindeki köprüden geçtiğini, beş saat ormanlar içinde gittiğini ve sol tarafta "Teke hakkında Karahisar nahiyesinde bir yalçın püşte üzre şekl-i murabba' bir şeddadi bina sa'b u metin kal'a" olan Güvercinlik Kalesi'ne ulaştığını belirtir. Burasının sekiz yüz adımlık bir kat kale olduğunu, güneye bakan bir kapısı olduğunu, kalenin dizdarı ve neferatının olmadığını, kırk eli miktar saz örtülü Türkman evi olduğunu, onların da kışın oturduklarını, diğer zamanlar boş olduğunu kaydeder. Kaleden etrafı seyrettiklerini, bir saat yol aldıktan sonra Manavgat hududu denilen File Deresi'ni at ile geçtiklerini belirtir. Bura köy ve kasabalarından hiçbir ferdin bilgi vermediğini, bundan ötürü nereye gidecekleri konusunda aciz kaldıklarını, "Manavgat'ı bilmeziz" diye inkâr ettiklerini, "haramzade kavim" olduklarını belirtir. Gayet sarp, taşlı ve ormanlı olan bu dağlarda kaplanın çok olduğunu, bir gece konacak yer ararken bir kaplanın camusu yediğine şahit olduklarını anlatmaktadır. Seyyah "Manavgat kavmi, kaplanlardan mel'unlardır. ... İşte Manavgat bu mahaldir" diyecek bir adam

²⁸ li-Katib Çelebi, *Kitab-ı Cihannüma*, Tıpkı Basım, C. I, Ankara 2009, s. 611-612.

²⁹ li-Katip Çelebi, a.g.e., s. 639.

³⁰ Muhammet Güçlü, "XX. Yüzyılın Başlarında Teke (Antalya) Sancağı'nda Dağılan Bir Pazar: Köprü Pazarı", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi/USAD*, S. 10, Bahar 2019, s. 89-90.

bulamadıkları için zaruretten dokuz saat gezdikten sonra Yonmataş köyüne ulaşabildiklerini, burasının yalçın bir kaya dibinde yetmiş seksen evli Etrak-i bi-idrak köy olduğunu, yüz bin renc ü ana ile atlarımıza yem ve kendilerine yiyecek aldıklarını, orada durduklarını, bir saatte çıktıkları Yonmataş adlı kayadan etrafi seyrettiklerini belirtir. Yonmataş ahalisinin de “Manavgatlı değiliz” diye inkâr ettiklerini, tahkikten sonra burasının Manavgat hududu olduğunu ve Alaiye Sancağı hükmünde olduğunu, Teke Sancağı hükmünün ise bu Yonmataş’tan geri kaldığını anladıklarını ifade eder. Sonra iki saat düz yerlerde korular içinde gittiklerini ve pek büyük olmayan Sarısu Nehrini denize karıştığı yerde bulunan köprüyle geçtiklerini, beş saat yolculuktan sonra azim Manavgat Nehrini gemi ile geçtikten sonra “Kasaba-i Manavgat (...) Irgat” a ulaştıklarını belirtir. Manavgat hakkında “Ala’iyye Sancağı hakkında subaşılıktır. Ve yüz elli akçe kaza-i asumanidir. Ve nahiyesi kırk bir pare kuradır. Ve paşa hassıdır. Ve yetmiş seksen mikdarı sarı toprak örtülü evlerdir. Bir cam’i ve bir hamamı ve bir hanı ve yedi dükkânları vardır. Amma haftada bir gün azim bazarı olup binden müteceviz kolıva sazlı dükkânları vardır. Nehrin kenarında yigirmi bin adem cem olup hayli bazar olup köşe köşe saye-i çınar ve bid-i sernigunlarda gemagerm sevk u safa ederler” demektedir. Manavgat kasabasından sonra üç saat sahrada gittikten sonra Manavgat’a tabi yüz elli evli, camili Müslüman köyü olan Çerçisli köyüne vardıklarını, halkın iyi olduğunu, onları karşıladıklarını, yiyecek getirdiklerini, Alaiyye’ye salimen ulaştırmak için yirmi tüfekli piyade eşliğinde yolla çıkarıldıklarını belirtir. Sonra da Karpuzlu ve Alara nehirleri ile Alara köyü hakkında bilgi vermektedir.³¹ Evliya Çelebi, Piri Reis ve Katip Çelebi’den farklı olarak Antalya tarafından geldiğini göz önüne alırsak Manavgat Nehrini gemi ile geçtiğini ve Manavgat kasabasına ulaştığını belirtmektedir. Bu durumda Manavgat Kaza merkezinin nehrin batı (Hisar, Türkbeleni) tarafından doğu tarafta olan Pazarcı köyüne kaydırılmış olmaktadır. Bu da kaza merkezinin Manavgat tarafından Düşenbe tarafına geçtiği manasına gelir.

Osmanlı Devleti döneminde 1393 yılında Anadolu Beylerbeyliği (Merkez: Ankara, Kütahya) kuruldu. Fatih Sultan Mehmet zamanında Alaiye’nin fethiyle beraber Teke’nin yanında Alaiye Vilayeti/Sancağı da oluşturuldu. 1520 yılı kayıtlarına göre Teke ve Alaiye sancakları Anadolu Beylerbeyliği’ne bağlı iken 1570 yılında Kıbrıs’ın fethi üzerine Alaiye Sancağı’nın Kıbrıs’a (Lefkoşe) bağlandığı görülmektedir.³² XVI. yüzyılda Alaiye Sancağı’na Kaza-i Alaiye, Kaza-i Nevahi-i Alaiye ve Kaza-i Manavgat adlı birimler bağlıdır. Manavgat kazasına

³¹ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Yücel dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankof, 9. Kitap, İstanbul 2005, s. 149-150.

³² Baykara, a.g.e., s. 99-100.

ise Manavgat, Akça-hisar ve Atabeğ nahiyeleri bağlıdır.³³ Bundan sonra da 1609, 1653 yıllarına ait kayıtlarda da Alaiye Sancağı'nın Eyalet-i Kıbrıs'a bağlı olduğunu görüyoruz.³⁴ XVIII. Yüzyılda Anadolu Kazaskerlik Defteri'ne göre Antalya, Alaiye, Akseki, Elmalı, İstanos (Teke'de mi belli değil), Karahisar-ı Teke, Kaş, Manavgat adlarında kazalar bulunmaktadır.³⁵ Bu kayıttan Manavgat'ın bir kaza merkezi olduğu ve kadısı bulunduğu anlaşılmaktadır.

XVII. Yüzyılda Sancak esaslı idareden Eyalet esaslı idareye geçiş tamamlanmıştır. F. Akbal'ın düzenlediği idari taksimata göre 1821 yılında Alaiye Sancağı dolayısıyla Manavgat kazası, Adana Eyaleti'ne bağlıdır.³⁶ 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Alaiyye Sancağı'nın sayımını Sûdurdan Nazif Bey'in yaptığını, Nefs-i Alaiyye kazasında 10158 ehli İslam ile 440 ehli zımmi reaya, Söker maa Düşenbih (Senir maa Düşenbe olmalı) kazasında 3492 ehli İslam, Manavgat kazasında 3210 ehli İslam, İbradı kazasında 3680 ehli İslam ve Nevahi-i Alaiyye (Akseki) kazasında ise 8012 ehli İslam olmak üzere toplam 28552 nefer ehli İslam bulunduğu anlaşılmaktadır. Alaiye Livası genelinde ehli zımmi reayanın sadece kaza merkezlerinde olduğunu ilave edelim. Buradan Manavgat kazasının $3210 \times 2 = 6420$ nüfusu olduğu sonucuna varabiliriz.³⁷ Bundan sonra 1266/1850 Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye'ye göre Karaman Eyaleti'ne Teke ve Alaiye sancaklarının bağlı olduğunu görüyoruz.³⁸ 1273/1856-1857 Devlet Salmamesi'ne göre Eyalet-i Karaman Liva-i Alaiye'ye; Alaiye, Nevahi-i Alaiye nam-ı diğer Ak-seki, İbradı, Senir mea Düşenbe ve Manavgat'ın bağlı olduğunu görüyoruz.³⁹ 1864 İdare-i Vilayet Kanunu ve 1867 düzenlemesi ile Alaiye Sancağı kaldırılmış ve birimleri Akseki ve Alaiye kazası adıyla Teke Sancağı'na bağlanmıştır. Böylece Teke Sancağı'nın Antalya, Elmalı, Akseki, Alaiye ve Kızılkaya adlarında beş kazası oldu.⁴⁰ 1873 yılı Konya Vilayet Salmamesi verilerinde ise günümüzde Manavgat kazasına bağlı olan yerlerden Manavgat nahiyesinin Alaiye kazasına, Beşkonak nahiyesinin Kızılkaya kazasına ve Senir

³³ Baykara, a.g.e., s. 189.

³⁴ Baykara, a.g.e., s. 110.

³⁵ Baykara, a.g.e., s. 217-222.

³⁶ Baykara, a.g.e., s. 119.

³⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943, s.116-117.

³⁸ Baykara, a.g.e., s. 128.

³⁹ Baykara, a.g.e., s. 239.

⁴⁰ Vecihi Tönük, *Türkiye'de İdari Teşkilat*, Ankara 1945, s. 109-110, 165. Ama H. 1294/1876 Devlet Salmamesi'ne göre ise Konya Vilayeti'ne bağlı Teke Sancağı'nın dört kazası olduğu görülmektedir. Baykara, a.g.e., s. 130, 134.

mea Düşenbe nahiyesinin de Akseki kazasına bağlı olduğu görölmektedir. Senir mea Düşenbe nahiyesinin en azından Düşenbe kısmı günümüzde Manavgat'a bağlıdır. Dolayısıyla bu üç nahiyenin nüfus ve hane sayılarını vereyi uygun gördük.

1873 Konya Vilayet Salnamesi'ne Göre Manavgat, Beşkonak ve Senir mea Düşenbe Nahiyelerine Bağlı Köyler, Nüfusu ve Hane Sayıları şöyledir.⁴¹

Alaiye Kazası Manavgat Nahiyesi

Köy	Nüfusu	Hane Sayısı
Manavgat Nahiyesi (Kasabası olmalı)	111	49
Sarılar	111	49
Hamar/Hammar (Hummaz olmalı)	18	3
Hatıblar	15	6
Abdallar	50	15
Sorkun	47	21
Ilıca	30	11
Öran	16	11
Kemer	37	14
Seki Kanlılar?	86	14
Aşere? Bucak	55	14
Hoca	85	34
Henduve/Hendeve	18	11
Ocak	121	44
Sevinç	53	17
Öngüler/Evengüler?	43	24
Öranlar/Örenler	29	8
Tuzbaz	49	19
Aşıklar	20	11
Yavaş	12	4
Şişe	57	13
Hisar	12	5
Zive	52	22
Hocalar	15	7
Taşahur	81	32
Kadılar	3	1

⁴¹ Konya Vilayet Salnamesi, Def'a: 5, 1289, s. 196-198, 191, 200-202; Konya Vilayet Salnamesi, Def'a: 6, 1290, s. 199-200, 204-206, 208-211.

Niğit ve Göceler/Kübler?	40	24
Bereket	13	14
Çakış	20	9
Sarf	85	33
Salur	80	33
Kızıldağ	129	45
Bucak	15	5
Şeyhler	81	15
Sair-İn/Sağır-İn	24	13
Kıbar	91	39
Düzağaç	200	69
Karağniler	36?	92
Burmahan	56	20
Değirmen	160	46
Kızılca	287	91
Çardak	154	55
Fettahlı Aşireti	334	98
Solaklı Aşireti	81	46
Perakende Aşireti	238	73
Yekün	3233	1146
Aded-i Kura/Köy		44

Kızılkaya Kazası Beşkonak Nahiyesi

Köy	Nüfusu	Hane Sayısı
Karataş	55	22
Bucak	124	44
Bozyaka	140	56
Tazı	93	34
Serik	108	33
Karabük	200	68
Bolasan	120	48
Kara-tut	14	8
Yekün	844	309
Aded-i Kura/Köy		8

Akseki Kazası Senir mea Düşenbe Nahiyesi

Köy	Nüfusu	Hane Sayısı
Karaboynuzlar	90	19
Hacı Ahmetler	87	24
Okurcalar	29	13
Sarı Ağalar	13	8
Köseler	26	8
Kadem Ağalar	46	16
Hayfeler	83	52
Orta-Önü	14	4
Buzine	16	4
Yolcu	35	26
Viran Senir	82	19
Çavuş	49	19
Uzunlar	26	22
Alaybeğler	53	30
Kazanlar	31	10
Metler	111	31
Halid Ağa	29	11
Rışvan Ağa	58	7
Kadir Ağalar	41	34
Hacılar	73	22
Karacalar	45	19
Hacı Ali	41	15
Seydiler	31	15
Esbiyeler	25	10
Kara-Öz	28	9
Timurcular	26	9
Kirten	29	11
Caltıkci/Çeltikci	83	35
Pazarıcı	78	31
Karafeyz	35	15
Çakır	32	13
Orta-Önü	10	15
Aşıklar	48	12
Ahmetler	41	15

Azeci	41	18
Serhenk	38	14
Sevbanlı	74	21
Maralnas	75	24
Karayol	58	31
Karabağı	95	73
Nefs-i Senir mea Mahmud Ağalar	347	147
Karadere	122	23
Kozağaç	154	54
Eksere	307	114
Umlas	67	34
Sefire	74	27
Beniyelik/Benbelik	23	11
Narağacı	43	20
Kileci	3772?	1335?
Hacı Musalu Aşireti	312	87
Sülek Aşireti	228	71
Boz Ahmetli Aşireti	113	13
Saraçlu Aşireti	178	53
Yekün	3812	1316
Aded-i Kura/Köy		54

Bu arada yeni düzenleme ile Kızılkaya kazası, Antalya kazasına nahiye olarak bağlanırken, Kaş kazasının kurulduğu görülmektedir. 1306/1890 yılı verilerine göre Teke Sancağı'na Antalya, Alaiye, Akseki, Elmalu, Kaş kazaları bağlı idi. Alaiye kazasına ise Manavgat ve Düşenbe nahiyeleri bağlı idi.⁴² Bu sırada 1890 yılında Senir mea Düşenbe nahiyesinin idari merkezi Pazarcı köyüne taşınmıştır.⁴³ Bundan sonra önce 1899-1903 yılları arasında Manavgat ve Düşenbe nahiyeleri birleştirilerek Eski Antalya'da (Side) yeni bir kaza oluşturulmak istenmiştir. Bu teşebbüs uzun yazışmalardan sonra mali açıdan uygun

⁴² *Konya Vilayet Salnamesi*, 1306, Def'a 22, s. 185-202; *Konya Vilayet Salnamesi*, 1310, Def'a, s. 286. II. Meşrutiyet devrinde H. 1326/1908 Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye'ye göre Konya Vilayeti'ne bağlı Teke Sancağı'nın dört kazası, 11 nahiyesi, 597 köyü bulunmaktadır. Baykara, a.g.e., s. 136-137.

⁴³ Süleyman Yıldız, *Bir Avoşar Otağı Düşenbe, Senir-Turşanbalılar*, Antalya 2013, s. 239.

bulunmamıştır.⁴⁴ Çünkü 1906 yılı verilerine göre de Alaiye kazasına bağlı Manavgat ve Düşenbe nahiyelerinin ayrı olduğunu görüyoruz. Bu dönemde Alaiye kazasına Nefs-i Alaiye'ye (Merkez Nahiyesi) 90 köy, Manavgat nahiyesine 48 köy ve Düşenbe nahiyesine 52 köy olmak üzere toplam 190 köy bağlıdır. Manavgat nahiyesinde Müdür Nihat Beg, Naib Vekili Mustafa Efendi, Katip Rıza Beg, Düşenbe nahiyesinde Müdür Şevket Efendi, Naib Vekili Hacı İlyas Efendi ve Vergi Katibi Ali Efendi idi.⁴⁵

II. Meşrutiyet devrinde Teke Sancağı'nın Müstakil Mutasarrıflık haline dönüştürülme çalışmaları, 1913 yılında Mutasarrıf Giritli Kemal Bey tarafından hazırlanan taslak Dâhiliye Nezareti'ne sunulur somutlaştırıldı.⁴⁶ Müstakil Teke Sancağı kararnamesi 5 Ağustos 1914 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayınlanırken, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın önerisiyle 4 Mayıs 1914 tarihinde Korkud-eli, Finike, Manavgat adlarında üç yeni kaza teşkil edildiği görülmektedir.⁴⁷ Bu durum Manavgat için yeniden kaza olduğu anlamına gelmektedir. Buna göre Manavgat kazasında Manavgat Merkez, Beşkonak ve Düşenbe olmak üzere üç nahiyeye kurulduğu görülmektedir. Manavgat Merkez nahiyesinin merkezi Manavgat kasabası olmak üzere Sarılar, Ilıca, Örenköy, Bucak mea Şeyhler (Bucakşeyhler), Peri mea Zive (Yavrudoğan), Tilkiler, Hisar, Hatıblar, Homa (Oymapınar), Hommaz (Çayyazı), Dulbazlar, Seki, Sevinç, Şişeler, Salur, Sırt, Sorkun, Aşıklar, Kızılağaç, Kalemler, Kemer, Henduke, Yavaş mea Uzanlar, Taşahuru, Bereket, Büklüce, Çardak, Çakış, Çolaklı, Hocalar, Düzağaç, Kızıldağ, Kısalar, Mecidiye, Beğdiğin ve Niğit (Denizyaka) olmak üzere 37 köy, Beşkonak nahiyesine merkezi olan Bozyaka, Burmahan, Bulasan=Bolasan (Çaltepe), Karabük, Tazı, Zerk (Altınkaya), Kızılca köy (Yeşilbağ), Sağırin, Kepez, Karadut, Ballıbucağ, Değirmenözü, Karabucak ve Düzağaç adlarında 14 köy, Düşenbe nahiyesine merkezi Pazarcı (Düşenbe), Çeltikci, Timurcular, Sülek Aşireti, Aşıklar, Kezin, Karaöz, Kebece, Kadılar, Mısırlar, Karacalar, Seydiler, Hacı İsalu mea Kaytan Aşireti, Hacı Ali, Asiyeler (Doğançam?), Kızılot, Boztepe, Karakaya, Cenker, Çavuşköy, Garavcalar (Değirmenli), Uzunlar, Boz Ahmetli, Saraçlı Aşireti, Balcıdibi, Viranseki (Ören Şehir), Halıdağalar, Alaybeğler, Odaönü ve Ahmedler olmak üzere 30 köy bağlı idi.⁴⁸ Süleyman Fikri Erten, Düşenbih nahiyeye

⁴⁴ Saim Yörük, "Manavgat Kazasının Yeniden Teşkili", *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXXIX, Nisan 2019, s. 400-407

⁴⁵ *Konya Vilayet Salnamesi*, 1322 Sene-i Maliyesi, 29. Salname, s. 170-171.

⁴⁶ Macit Selekler, *Yarınasın Arkasından Antalya'da Kemer, Melli, İbradı, Serik*, İstanbul 1960, s. 68-69.

⁴⁷ Muhammet Güçlü, "Müstakil Teke (Antalya) Sancağı'nın Kurulması ve İdari Düzenlemeye İlişkin Bir Belge", *Adalya*, No. III, 1997, s. 290-291.

⁴⁸ Güçlü, a.g.m., s. 296-297.

merkezi olan Pazarcı'nın 25 Temmuz 1334/25 Temmuz 1918 tarihinde Manavgat kaza merkezi yapıldığını belirtir.⁴⁹ Ama yukarıda ifade ettiğimiz gibi XVII. yüzyılın ikinci yarısında bölgeye gelen Evliya Çelebi, kendisinden önceki kaynaklardan farklı olarak Manavgat kasabası olarak bize tanıttığı yer, nehrin doğu tarafında haftada bir gün büyük pazar kurulan yer olup adını telaffuz etmese de orası aslında Düşenbe idi. Sonra buranın adı Pazarcı olacaktı. Öyle anlaşılıyor ki Evliya Çelebi'den sonra Manavgat'ın merkezi yeniden eski yerine yani Manavgat nehrinin batı tarafında bulunan Hisar denilen yere taşınmıştır.

Coğrafi Durum: Manavgat kazasının kabaca doğusunda Alara Çayı, kuzeyinde Eynif ve Toka yaylalarıyla Emeredin Beli, batısında Köprü Çayı, güneyinde ise Akdeniz bulunmaktadır. Kaza sınırlarında Kepez ile Ahmetler köyünün kuzeyinde 1627 rakımlı Gülen Dağı, Karavca köyünün kuzeyinde 1608 rakımlı Katran Dağı, Beydiğin Aşireti'nin oturduğu yerde 1634 rakımlı Gölcük Dağı ve Sevinç köyü civarında 1450 rakımlı Belen Tepe dağları bulunmaktadır.⁵⁰ Manavgat kazasında ehemmiyetli iki ova bulunmakta olup bunlardan birisi doğuda 3000 hektar genişliğinde Ulan Ovası, ikincisi ise batıda 1500 dekar genişliğinde Çakış Ovası ve çiftlidir. Kazanın yaylaları ise 1400 rakımlı Kızca köyü ile 1297 rakımlı Avasun Çakmaklı ve 1082 rakımlı Kepez yaylalarıdır. Kazanın batı tarafında Köprü Çayı, ortasında Manavgat Çayı ve doğu tarafında Karpuz Çayı ile Alara Çayı bulunmaktadır. Vilayet genelinde Antalya merkez kazasının yanında Alanya, Manavgat, Akseki, Serik, Finike ve Kaş kazalarında göl yoktur. Kazanın iklimi yazları sıcak gölgede ortalama 32 derece iken kışın ılıman olup ortalama 10 derecedir. Fazlaca rutubetli bir havaya sahiptir. Yazın ırmak üzerinde kesif bir sis tabakası oluşur. Kasabada içilebilen sular derecesi 1-8 arasında olan ırmak suyu ile kuyu suyudur. Manavgat kasabasının rakımı 6 m olup Hükümet Binası'nın bulunduğu mevkiinin rakımı ise 14 metredir. Bazı köylerde çeşme bulunmaktadır.⁵¹ Örneğin Sarılar köyünde Avoluğu ve Aşağıoluk adlı tarihi iki çeşme bulunmaktadır. Aşağıoluk çeşmesinin kitabesi mevcut olup

⁴⁹ S. Fikri Erten, "Antalya'dan Anamur'a Doğru III", *Türk Akdeniz*, C. 2, S. 8, Nisan 1938. Reşat Yamaner ise ay gün belirtmeden Hicri 1334 yılında Düşenbih/Düşenbe nahiyesinin merkezi olan Pazarcı köyünün Manavgat kazasının merkezi olduğunu belirtmiştir. 1915-1916 yılına tekabül eden bu veri doğru olmasa gerektir. Reşat Yamaner, "Antalya", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul 1946, s. 354.

⁵⁰ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 10, 15.

⁵¹ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 20, 25, 33-34.

kitabesinde biraz okuma tasarrufluyla “*Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat Tugayzade es Seydi (es-seyyit olmalı) Mehmet Emin bin Mehmet bin Mustafa sene 1200*” yazılıdır.⁵² Kitabeden Aşağıoluk Çeşmesi’ni 1784 yılında Tugayzade Seyyit Mehmet Emin Bey’in yaptırdığı anlaşılmaktadır. Tugayoğuları ve Manavgat bölgesindeki faaliyetleri için Mehmet Ak’ın makalesine bakılabilir.⁵³

A- Cumhuriyet Döneminde Manavgat Kazasının İdari ve Nüfus Durumu

Cumhuriyet Döneminde Manavgat Kazası adlı çalışmamızı Cumhuriyet’in X. ve XV. yılı anısına düzenlenen raporların üzerine inşa edeceğiz. Bunun yanında çalışmamızı döneme ait gazeteler, dergiler, istatistikler, hatıralar ve araştırma eserlerden verilerle destekleyeceğiz. 1916 yılı verilerine göre Osmanlı Devleti’nde 24 vilayet ile 21 müstakil mutasarrıflık olduğu anlaşılmaktadır. Cumhuriyet döneminde yapılan idari düzenleme ile (1924) müstakil mutasarrıflıklar ve sancaklara da vilayet adı verilmiş olduğundan Türkiye’de 74 vilayet bulunuyordu. Bu düzenleme ile Müstakil Teke Sancağı da Antalya Vilayeti’ne dönüştürülmüştür.⁵⁴ 1926 yılında ise bir kısım vilayetler kaldırıldığı için 63 vilayet, 343 kaza ve 6881 nahiye olduğunu görüyoruz.⁵⁵ Bu dönemde Manavgat ise kaza statüsünü sürdürmüştür. Dâhiliye Vekâleti’nin 1928 yılında yayınladığı Köylerimiz adlı esere göre Manavgat kazasının Merkez nahiyesi ile Beşkonak ve Taşağıl nahiyelerinin olduğunu görüyoruz. Burada köylerin ismi hem Osmanlıca hem de Latin harfleri ile yazılmıştır. *Merkez nahiyesine* Ahmetler, Aksaz ve Espiyeler, Avason, Alaybegler, Evrenler (Örenler olmalı) ve Yavşi, Evren, Evrenler, Odaönü, Ilıca, Bucak ve Şıhlar, Boz Ahmetli Aşireti, Boztepe, Pazarcı, Tilkiler, Çavuş, Çeltikci, Çinker (Çenger, Çöngere, Höngüre), Hacı Obası, Hacı Ali, Hacı İsalı Aşireti, Hisar, Hommase (Hammaz), Homa, Halit Ağalar, Hatibler, Demirciler, Dulbazlar, Saraçlı Aşireti, Seki, Selimiye (Side), Sülek Aşireti, Sevinç ve Hinduke, Seydiler, Şişeler, Sarlar, Salur, Sırt, Sorkon (Sorgun), Işıklar Düşenbe, Işıklar Manavgat, Kadılar, Karavca, Karaöz, Karacalar, Karakaya, Kızılağaç, Kızılot, Kalemler, Kebece, Kemer, Kitren, Mısırlı Aşireti, Namras, Viran Senir, Yalcıdibi (Balcıdibi) köyleri; *Beşkonak nahiyesine* Burmahan, Bozyaka, Bolasan, Değirmenözü ve Karağniler, Düzağaç, Tazı, Karabük, Karadut ve Kızılca köyleri; *Taşağıl nahiyesine* ise Bereket ve Mecidiye, Beğdiğin, Büklüce, Parekende Aşireti, Peri ve Zive, Çardak, Çakış, Çolaklı Aşireti, Hocalar, Taşağıl, Fettahlı Aşireti,

⁵² Ahmet Refik İnci, *Köyüm Sarılar*, İstanbul 1998, s. 83-84.

⁵³ Mehmet Ak, “Manavgat’ta Bir Ayan Ailesi Tugayoğulları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume: 3, Issue: 12, Summer 2010, s. 27-36.

⁵⁴ Tuncer Baykara, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Mülki Taksimatının Gelişmesi”, *Hacettepe Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 3, Haziran 1980, s. 116-120.

⁵⁵ Tuncer Baykara, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, İzmir 1991, s. 145.

Karabucak, Kızıldağ, Kısalar, Kıpaz (Kepez) ve Sağır İn, Niğit köyleri bağlı idi.⁵⁶ Osmanlının son yıllarında Müstakil Teke Sancağı'nın kurulması sırasında (1914) Manavgat merkez nahiyeye köy olarak bağlı olan Taşahuru köyünün Cumhuriyet'in ilk yıllarında adı Taşağıl olmuş ve aynı zamanda nahiyeye merkezi olduğu görülmektedir. Prof. Dr. Tuncer Baykara, XIII. yüzyıl belgelerinde "ağıl" son ekli bir hayli köy adı geçtiğini, bazen Arapça belgelerde ağıl kelimesinin Arapça çevirisiyle kullanıldığını ve ağılların yaylıktan ziyade kışlakta daha çok olması gerektiğini belirtir. Ayrıca bu esastan kışlak yerleşmesinin ağıl yerleşmesi ile beraber zikredildiğini, günümüz Türk topluluklarından Kazaklar, Tatarlar ve Başkurlarda ve daha birçok Türklerde köy karşılı kullanılan ağıl kelimesinin avul şeklinde kullanıldığını ilave eder.⁵⁷ Manavgat ile Serik arasında kışlayan aşiretlerin kışlak yerlerine önce Taşahur sonra Taşağıl dediklerini açıkça görüyoruz.

1925-1926 yılı verilerine göre Manavgat kazasında Kaimmakam Lütfü Bey, Mal Müdürlüğü boş iken Hakim Hasan Fehmi Bey, Müdde-i Umumi Ahmet Tahir Bey, Mustantik Muharrem Bey, Eytam Müdürü Mehmed Bey, Posta ve Telgraf Müdürü Osman Refik Bey idi. Vilayet merkezi Antalya'da Ziraat Bankası Şubesi, Akseki, Elmalı, Alaiye, Kaş ve Korkud-eli kazalarında ise Ziraat Bankası'nın Sandık Memuru bulunurken, Manavgat kazasında bankanın hiçbir teşkilat yoktur. Antalya'nın yanında Alaiye, Finike, Manavgat, Korkuteli, Kaş, Akseki ve Elmalı kazalarında Ticaret ve Sanayi Odası mevcuttur.⁵⁸ 1926-1927 yılı verilerine göre Manavgat kazasının Beşkonak (Bozyaka Çayı) ve Taşağıl nahiyeleri, 225.000 dönüm ziraat yapılabilen arazisinde kış ve yaz mahsulü yetiştirildiği ve külliyetli küçükbaş hayvan yetiştirildiği görülmektedir. Antalya kasabasını Burdur vilayetine bağlayan bir devlet yolu ile Korkud-eli, Elmalı ve Manavgat kazalarına bağlayan ekser kısmı şose olan hususi bir yol bulunmaktadır. Antalya merkezde 60 yataklı Muhasebe-i Hususiye tarafından işletilen bir hastane ile Elmalı, Kaş, Manavgat ve Alaiye kazalarında beşer yataklı bir dispanser vardır. Manavgat Belediyesi'nin diğer kazalara göre kayda değer olarak yüksek olan geliri ise 230.682 liradır. Kazanın Kaimmakamı Refik Bey, Mal Müdürü Kemal Bey, Müftü Ali Rıza Efendi, Bidayet Hakimi Hasan Fehmi Bey, Müdde-i Umumi makamı boş olup Mustantik Muharrem Bey, Posta ve Telgraf Müdürü Lütfü Bey olup Hükümet Tabibi'nin gelmediği belirtilmiştir. Ama hala

⁵⁶ Dâhiliye Vekâleti, *Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimiz Adları*, İstanbul 1928, s. 141-142.

⁵⁷ Tuncer Baykara, *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadi Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar)*, Ankara 2000, s. 85.

⁵⁸ 1925-1926 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, İstanbul, 1926, Matbaa-i Amire, s. 302, 354-358.

Manavgat ve Serik kazalarında Ziraat Bankası'nın Sandık Memuru teşkilatının bulunmadığını görüyoruz.⁵⁹ 1927-1928 yılı verilerine göre Manavgat kazasında 9506 kadın, 8320 erkek olmak üzere 17826 nüfus bulunmaktadır. Kazada 269 kadın ve 224 erkek olmak üzere 493 doğum, 457 kadın ve 207 erkek olmak üzere 664 vefat olmuştur. Bunun dışında kazada 31 seyyib (dul kadın) ile 226 bakire olmak üzere 257 nikah yapılmış, 13 de boşanma işlemi olmuştur. Manavgat Belediyesi'nin geliri 3234 liradır. Korkud-ili ve Serik kazalarının dışında diğer kazalarda birer Ticaret ve Sanayi Odası vardır. Alaiye, Akseki, Manavgat, Serik, Korkud-ili, Elmalu, Finike ve Kaş kazalarında Cumhuriyet Halk Fırkası, Hilal-i Ahmer, Himaye-i Etfal, Türk Ocağı ve Tayyare Cemiyetlerinin şubeleri bulunmaktadır. Vilayetin sağlık durumu iyi olmakla beraber bilinen hastalığı sıtmadır. Sağlık kuruluşu olarak Antalya'da Memleket Hastanesi ile Elmalı, Kaş, Manavgat ve Alaiye kazalarında birer dispanser vardır. Manavgat kazasının Kaimmakamı Avnü'l-Refik Bey, Mal Müdürü Ahmet Kemal Bey, Müftü Ali Rıza Efendi, Hakim Ali Rıza Bey, Müdde-i Umumi Mehmet Nuri Bey, Mustantik Muharrem Remzi Bey, Posta ve Telgraf Müdür Vekili İsmail Bey olup Hükümet Tabibi görevinin ise boş olduğu görülmektedir. Antalya'da 1869 yılında Osmanlı Bankası Şubesi ile 305 (1889) yılında Ziraat Bankası Şubesi açılmıştır. Antalya ile aynı yıl Ziraat Bankası'nın Alaiye, Akseki, Elmalu, Kaş kazalarında, 341 (1925) yılında ise Korkud-ili kazasında birer Ziraat Bankası Sandığı faaliyete geçirilirken Finike ve Manavgat kazalarına "henüz açılmamıştır" ibaresinin konulduğunu okuyoruz.⁶⁰ 1928-1929 yılı verisine göre Manavgat kazasında 8320 erkek, 9506 kadın olmak üzere toplam 117.826 nüfus yaşamaktadır. Ayrıca kazada 449 doğum, 1058 ölüm, 127 evlenme ve 4 boşanma gerçekleşmiştir. Kaza Kaymakamı Ö. Bedrettin Bey (Uşaklı), Malmüdürü A. Kamil Bey, Hakim Ali Rıza Bey, Müddeiumumi M. Nuri Bey, Müddeiumumi azalıkları (üç adet) boş, Müstantik M. Remzi Bey, Posta ve Telgraf Müdürü İsmail Bey iken Hükümet Tabipliği'nin boş olduğunu görüyoruz.⁶¹ 1929-1930 verilerine göre (ki burada nüfus açısından 1927 sayım sonuçları verilmiştir) Manavgat kazasında 8167 erkek, 9273 kadın olmak üzere 17.441 nüfus bulunmaktadır. Kazanın yüzölçümü 2140 km kare olup nüfus yoğunluğu 8.1 iken mevaki adedi 76 olarak kayıtlara geçmiştir. Kazanın Kaymakamı Ö. Bedrettin Bey, Malmüdürü A. Fahri Bey, Hakim Kani Bey, Müddeiumumi M. Nuri Bey, Müddeiumumi azalıkları (üç adet) boş, Müstantik M. Remzi Bey, Posta ve Telgraf Müdürü Cevdet Bey olup Hükümet Tabipliği

⁵⁹ 1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1927, s. 548-559, 458.

⁶⁰ 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1928, s. 442-456.

⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yılığ 1928-1929, İstanbul 1929, s. 223, 228-229.

münhal/boş olarak görülmektedir.⁶² 1928-1930 yılları arasında Manavgat Kaymakamlığı yapan Ömer Bedrettin Bey (Uşaklı) imece usulü ile Manavgat-Şelale yolunun yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca şair olan Ömer Bedrettin Bey, Deniz Sarhoşları adlı şiir kitabındaki bütün şiirleri Manavgat, Manavgat Irmağı ve Manavgat Şelalesi esintisi taşımaktadır.⁶³

Antalya Vilayeti Umumi Meclisi'nin Dördüncü İntihap Devresinin Üçüncü İçtima Senesi Müzakeratı 2 Mart-18 Nisan 1929 tarihleri arasında yapılmış olup bu toplantılarda Manavgat'ı Meclisi Umumi azası olarak Seyfullah Bey ile İbrahim Bey temsil etmiştir. Umumi Meclis'in 1928 Yılında aldığı kararlar ve bu kararların uygulamasına göre Nafia bütçesinden Serik-Manavgat arasında iki buçuk km yolun zemin tesviyesi yaptırılmış ve geçen sene ve bu sene yapılan köprülerin başları imla (doldurmak) ettirilmiştir.⁶⁴ Umumi Meclis'in 30 Mart 1929 tarihinde Vali Faiz Bey'in başkanlığında yapılan toplantısında Maarif Encümeni'nin 25 Mart 1929 tarihli mazbatasına gereği Finike'nin Karacaören, Beşikçi köyleriyle Manavgat'ın Beşkonak nahiyesinde müsait binası olmadığından mektep açılmasının gayri mümkün bulunduğuna karar verilmiştir.⁶⁵ Yine Umumi Meclis 2 Nisan 1929 tarihinde Vali Faiz Bey'in başkanlığında yaptığı toplantıda Manavgat Kaymakamlığı'nun 24 Mart 1929 tarihli ve "*Manavgat'ta ehemmiyetli derecede ev buhranı olduğundan bahs ile kaymakam konağı inşa edilmek üzere Vilayet bütçesine beş bin lira tahsisat vaz ve kabulü istirhamını havi*" konulu yazısı Dahiliye ve Bütçe Encümeni'ne sevk edilmiştir.⁶⁶ Umumi Meclis'te Belediye İstimlak Kanunu gereğince seçilen Manavgat kazası Hakem Heyeti'nin üyeleri şunlardır. Seçim Umumi Meclis Reisi'nin muvafık mı sözü üzerine Hacı Hasan zade Ahmet Efendi, Şehirli zade Hafız Mehmet Bey, Salih zade Hüseyin Efendi, Berber zade Akif Efendi, Hacı Ahmet Efendi zade Niyazi Efendi, Halim zade Abdullah Efendi, İsmail Kaptan oğlu Rıza Efendi, Kerim'in Mehmet'in İbrahim Efendi, Aksekili Molla Mehmet zade Ali Efendi, Hacı İsmail zade İbrahim Bey, Hacı Hüseyin zade Emin Efendi, Misilli zade Ali Bey, Berber zade Hasan Efendi mahdumu Sami Bey, Hüseyin Efendi zade Zihni Bey, Berber zade Tevfik Bey'in seçimi muvafık sesleri ile gerçekleştirildi.⁶⁷

⁶² *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yılığ*ı 1929-1930, İstanbul 1930, Devlet Matbaası, s. 245, 248-249.

⁶³ İnci, a.g.e., s. 55.

⁶⁴ *Resmi Antalya*, 8 Mart 1929, s. 6.

⁶⁵ *Resmi Antalya*, 12 Nisan 1929, s. 5.

⁶⁶ *Resmi Antalya*, 19 Nisan 1929, s. 4.

⁶⁷ *Resmi Antalya*, 10 Mayıs 1929, s. 5-6.

Manavgat kazasında şehir ve kasabalarda 303 kadın, 352 erkek, köylerde 9203 kadın, 7968 erkek olmak üzere toplam 17826 kişi yaşamaktadır. Kazanın sathi mesahası 2140 km kare olup nüfus kesafeti sekizdir. Manavgat kazasında 1928 yılında 1126 doğan, 181 ölen, 1929 yılında 579 doğan 251 ölen, 1930 yılında 902 doğan ve 112 ölen olduğu istatistiklerden anlaşılmaktadır. Manavgat'ta 343 efradın ortalama boyu 1.64 cm, ortalama kilosu ise 61.5 kg idi.⁶⁸ 1932 yılı itibariyle Manavgat kazasının merkez nahiyesinin yanında Taşağıl ve Beşkonak nahiyeleri ile 86 köyü olduğunu görüyoruz. 1927 yılında Manavgat kazasında 9506 kadın ile 8320 erkek olmak üzere toplam 17826 nüfus varken 1932 yılında 11135 kadın ile 11673 erkek olmak üzere toplam 22808 nüfus olduğu görülmektedir. Manavgat kazasının mesaha-i sathiyesi 2140 km kare, nüfus kesafeti 10.6 ve nüfusu 23808 idi.⁶⁹

1932 Yılında Manavgat Kazası ve Nahiyelerinde
Hane, Yapılar, Mektep, Belediye ve Resmi Binaları Gösteren Tablo⁷⁰

Cinsi	Manavgat kasabası	Beşkonak nahiye merkezi	Taşağıl nahiye merkezi
Hane	156		90
Han	2		1
Dükkân	65		1
Furun	4		-
Yağhane	1		1
Kahvehane	4		1
Mektep	1		1
Belediye	1		-
Resmi Bina	3		1
Yekün	237		99

⁶⁸ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, *Akdeniz Havzası Coğrafyası, Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari*, C. 4, Ankara 1935, s. 114, 116, 118.

⁶⁹ *Antalya 1932*, haz. Muhammet Güçlü, İzmir 2018, s. 34, 36-39.

⁷⁰ *Antalya 1932*, s. 41-42.

1932 Yılı İtibariyle Manavgat Kazasında İskân Edilmemiş Arazisiz Aşiretlerin İsimleri, Hane Sayıları, Yaz ve Kış Kaldıkları Yerler, Maişet Tarzlarını Gösteren Tablo⁷¹

İsmi	Hane ve Çadır	Nüfusları ve Kazası	Kışlakları	Yazlıkları	Maişetleri
Fettahlı	70	Manavgat 484	Manavgat sahil tarafında	Manavgat'ın Melek Yaylası	Çiftçi, koyuncu
Çolaklı	80	Manavgat 720	Manavgat sahil taraflarında	Şarkikaraağaç'ın Ketenlik Yaylası	Çiftçilik, koyunculuk
Bozahmetli	60	Manavgat 191	Manavgat sahil taraflarında	Seydişehir'in Gölene Yaylası	Çobanlık, devecilik
Kızılağaç	30	Manavgat 155	Manavgat sahil taraflarında	Akseki'nin Yarpuz Yaylası	Çobanlık-çiftçilik
Sülek	75	Manavgat 500	Manavgat sahil taraflarında	Bozkır'ın Sülek Yaylası	Çobanlık, çiftçilik
Saraçlı	100	Manavgat 885	Manavgat sahil taraflarında	Akseki'nin Gömbe Yaylası	Çobanlık, çiftçilik
Kızılot	20	Manavgat 198	Manavgat sahil taraflarında	Akseki'nin Bekiçe Pazar Yaylası	Çobanlık, çiftçilik
Hacıobası	25	Manavgat 238	Manavgat sahil taraflarında	Akseki'nin Bekiçe Pazar Yaylası	Çobanlık, çiftçilik
Basırlar	50	Manavgat 377	Manavgat sahil taraflarında	Akseki'nin Merdiven Yaylası	Çobanlık
Hacisalı	100	Manavgat 735	Manavgat sahil taraflarında	Bozkır'ın Sülle Yaylası	Çobanlık

Cumhuriyet'in X. yılında yayınlanan "Belediyeler" adlı esere göre Manavgat kazasının durumu şöyledir. Manavgat kasabasının 770 nüfusu, 210 hanesi, 4995 lira da belediye bütçesi bulunmaktadır. Kasaba içinde beş km yol olup kaldırım bulunmamaktadır. Kasaba su ihtiyacını Mudus Suyu adlı memba suyunun da karıştığı Manavgat ırmağından karşılamaktadır. Başkaca su tesisatı yoktur. Kanalizasyon ve lağım sistemi yoktur. Tenvirat olarak kasabada elektrik, havagazı, lüks lambası yoktur. Belediye tarafından kasaba adi fenerler ile aydınlatılmaktadır. Kasabanın temizlik işi iki amele ile temin edilmektedir.

⁷¹ Antalya 1932, s. 69-71.

Belediye'ye ait kasabada fenni bir mezbaha mevcut olup günde bir koyun, dört keçi ve nadiren de sığır kesilmektedir. Manavgat'ta büyük bir itfaiye tesisatı bulunmayıp kasabanın ihtiyaç ve idaresine yeterli derecede küçük mikyasta bir yangın el tulumbası ile idare edilmektedir. Kasabada bir muhtelit ilk mektep, bir dispanser, bir kütüphane, 65 dükkân, 3 lokanta, 3 gazino, 2 han ve 4 fırın bulunmaktadır. Kasaba dâhilinde ve haricinde 3 otomobil, mücavir Antalya ve Alaiye sahillerinde işleyen 4 kayak ile 4 motor mevcuttur. Kasabada muayyen Pazar ve panayır bulunmamaktadır. Kasaba dâhilinde ve çevresinde buğday, arpa, akdarı, mısır, darı, susam, börülce, pamuk, bakla, mercimek, nohut, burçak yetişir. Kasabada yerli işlerden kilim, heybe, çul, çuval, kuşak ve bez yapılır. Dâhiliye Vekâleti'nin bu yayınında kasaba içinde eski eser yoktur⁷² denilse de günümüzde bile ırmağın batı tarafına Hisar, Aşağı Hisar, Yukarı Hisar denildiğini hatırlamak gerekir.

20 İlkteşrin 1935 tarihinde yapılan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarının Antalya Vilayeti kısmı Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından 76 Neşriyat sayısı ile yayınlanmıştır. Ke. Ka. (Kemal Kaya, Kültür Direktörü) buradan Antalya verilerini özetleyerek Türk Akdeniz dergisinin 2. ve 3. sayısında yayınlamıştır. Buna göre Manavgat şehrinde 452 erkek, 474 kadın olmak üzere toplam 926 kişi yaşamaktadır. Merkez kam. (kamutay olmalı) 4367 erkek, 4980 kadın olmak üzere toplam 9347 nüfus ile 46 köy bulunmaktadır. Beşkonak kam. 2020 erkek, 2305 kadın olmak üzere toplam 4415 nüfus ile 11 köy mevcuttur. Taşağul kam. 3011 erkek, 2706 kadın olmak üzere toplam 5717 nüfus ile 17 köy bulunur. Manavgat kazasının umumi yekünü ise 9850 erkek, 10555 kadın olmak üzere toplam 20405 nüfus ile 74 köy idi.⁷³

Manavgat Kaymakamlığı'nın 22. 04. 1936 tarihinde düzenlediği belgeye göre kazanın nahiyeleri, köyleri ve bağlı mahalleleri ile hane sayıları şöyle idi.⁷⁴

Nahiyesi	Köyü	Mahallesi	Hane Sayısı	Nüfusu (Hane X5 olarak eklenmiştir)
Merkez	Merkez	Hisar, Pazarıcı	172	836

⁷² Dâhiliye Vekâleti, *Belediyeler*, İstanbul 1933, s. 68.

⁷³ Ke. Ka. [Kemal Kaya], "İstatistik Umum Müdürlüğü'nün 76 Neşriyat Sayılı Kitabından Hülasa Edilmiştir", *Türk Akdeniz*, C.I, S. 3, Haziran 1937, s. 17.

⁷⁴ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti Manavgat kazası kaymakamlığının 22. 4. 936 tarihli nahije ve köylerini gösterir Teşkilat-ı Mülkiye cedvelidir*. Kaymakam İmzalı.

“	Kadılar	Kadılar	32	160
“	Yalçı-Dibi	Yalçı-Dibi	28	140
“	Dolbazlar	Dolbazlar	19	95
“	Sarılar	Sarılar	61	305
“	Kara-Kaya	Kara-Kaya	31	155
“	Çenger (Eski nahiye merkezi)	Çenger	27	135
“	Salur	Salur	23	115
“	Işıklar	Işıklar	26	130
“	Çavuş-Köyü	Çavuş-Köyü	45	225
“	Hacı-Aliköyü	Hacı-Aliköyü	44	220
“	Karavca	Karavca	86	430
“	Demirciler	Demirciler	48	240
“	Kalemler	Kalemler	35	175
“	Saraçlı	Saraçlı	146	730
“	Oda-Önü	Oda-Önü	40	200
“	Uzunlar	Uzunlar	90	450
“	Sırt	Sırt	94	470
“	Çeltikci	Çeltikci	61	305
“	Namraz	Namraz	29	145
“	Halit Ağalar	Halit Ağalar	22	110
“	Ahmetler	Ahmetler	103	515
“	Veran Senir ⁷⁵	Veran Senir	54	270
“	Tilkiler	Tilkiler	16	80
“	Hatıplar	Hatıplar	21	105
“	Sevinç	Sevinç	32	160
“	Karacalar (Eski nahiye merkezi)	Karacalar	15	75
“	Kirten	Kirten	47	235
“	Homa	Homa	104	520
“	Şişeler	Şişeler	41	205
“	Gebece	Gebece	126	630

⁷⁵ 1928 yılı kaydı Viran Senir şeklindedir.

“	Seki	Seki	36	180
“	Sorkun	Sorkun	49	245
“	Evrenler-Yavşı	Evrenler-Yavşı	21	105
“	Ilıca	Ilıca	101	505
“	Kemer	Kemer	24	120
“	Evren-Köy	Evren-Köy	21	105
“	Avason	Avason	68	340
“	Selimiye	Selimiye	82	410
“	Kızılağaç	Kızılağaç	13	65
“	Boztepe	Boztepe	28	140
“	Hummaz	Hummaz	34	170
“	Seydiler	Seydiler	46	230
“	Esbiyeler	Esbiyeler	30	150
“	Kara-Öz	Kara-Öz	46	230
“	Hacı-Obası	Hacı-Obası	32	160
“	Düşenbih Işıkları	Düşenbih Işıkları	54	270
“	Aksaz	Aksaz	41	205
“	Kızılot	Kızılot	81	405
“	Sülek	Sülek	79	395
“	Bucak-Şeyhler	Bucak-Şeyhler	81	405
“	Hacı-İsalı	Hacı-İsalı	202	1010
“	Mısırlar	Mısırlar	79	395
Taşagıl	Büklüce	Büklüce	50?	250
“	Kısalar	Kısalar	34	170
“	Çardak	Çardak	95	475
“	Beydiğin	Beydiğin	49	245
“	Kızıl-Dağ	Kızıl-Dağ	68	340
“	Parekende	Parekende	19	95
“	Çakış	Çakış	112	560
“	Çardak	Çardak	70	350
“	Kızıl-Dağ	Kızıl-Dağ	179	895
“	Peri-Zeyve	Peri-Zeyve	72	360
“	Niğit	Niğit	103	515

“	Hocalar	Hocalar	42	210
“	Bereket (Eski nahiye merkezi)	Bereket	55	275
“	Karabucak	Karabucak	57	285
“	Kepez-Sağrin	Kepez-Sağrin	58	290
“	Gün-Doğdu	Gün-Doğdu	98	490
Beşkona k	Kızılca	Kızılca	120	600
“	Düz-Ağaç	Düz-Ağaç	136	680
“	Tazı	Tazı	56	280
“	Bolasan	Bolasan	82	410
“	Zerk	Zerk	109	545
“	Burmahan	Burmahan	33	165
“	Kara-Dut	Kara-Dut	17	85
“	Kara-Bük	Karabük	34	170
“	Değirmen-Özü	Değirmen-Özü	136	680
“	Ballı-Bucak	Ballı-Bucak	90	450
“	Yarış ve Boz-Yaka	Yarış ve Boz-Yaka	114	570

1936 yılının ortalarında Eksere köyü kaza merkezi olmak üzere Gündoğmuş kazası kuruldu. Gündoğmuş kazası Akseki merkezden kaza merkezi yapılan başta Eksere köyü olmak üzere 13 köy, Alanya'nın Kızılağaç nahiyesinden 10 köy, Köprülü nahiyesinden 11 köy olmak üzere 34 köyden oluşturuldu.⁷⁶ Antalya vilayetinde yapılan bu idari düzenleme Manavgat kazasını Akseki ve Alanya kazaları gibi fiilen etkilememiştir. Ama başta Gündoğmuş merkez olmak üzere kazanın kuzey, batı ve güney-batı köylerinin hemen hemen bütün ihtiyaçlarını Manavgat'tan temin ettiği görülmektedir. Çünkü vilayet merkezi olan Antalya'ya karadan ve denizden Manavgat yolu ve limanı vasıtasıyla ulaşılmaktadır.

⁷⁶ Muhammet Güçlü, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya, Antalya 1997, s. 37; Resmi Antalya, 9 Temmuz 1936; M. Adison, "Gündoğmuş", Antalya, 12 Ağustos 1940.

Antalya Müzesi Müdürü Süleyman Fikri Erten'in gezi ve incelemelerinin sonucuyla ilgili olarak 1937 ve 1938 yılında "*Antalya'dan Anamur'a Doğru*" adıyla Türk Akdeniz dergisine seri bir yazı yazdığı görülmektedir. Süleyman Fikri Bey, Serik ile Manavgat kazalarının sınırı olan Eurymedon/Köprü Çayı üzerinde Birinci Alaeddin Keykubat bin Keyhüsrev tarafından yaptırılan bir köprü olduğunu, köprü kenarında yakın zamana kadar büyük bir Pazar kurulduğunu, Umumi Harbe kadar burada bir han mevcut olduğunu, bu gün ise pazardan eser kalmadığını belirtir. Köprü'den sonra Tugaylardan Cemal Bey'in arazisine girildiğini, şosenin sol tarafında Çakış'ta yüksekçe bir tepenin üstünde Bay Cemal'in konaklarının görüldüğünü kaydeder. Burada güneye ve doğuya uzanan ovaya Çakış Ovası denildiğini, eski kayıtlarda Çakış adının Serlâvuş şeklinde kaydedildiğini ilave eder. Tepenin batısında bazı mezarlar bulunurken, Çakış Ovası'nda bulunan yüksek kayada (Zencirli Kaya) sarnıç ve harap eserler görülmektedir. Müze müdürü düz ovoidan sonra Taşağıl'a doğru yol almıştır.⁷⁷ Köprü Çayı'nın bir buçuk saat uzağında ve Çakış Ovası'nın kuzeyinde bulunan nahiyeye merkezi Taşağıl köyüne şose ile ulaşılır. Süleyman Fikri Bey, Taşağıl isminin Taşahır kelimesinden galat olduğunu, 80-90 yıl önce Sarı Bekir uşaklarından Bekir Mehmet, Ali Çavuş, Hacı Ali ve sonra da Hacı Hatıplar buraya taştan bir ağıl yaptırdıkları için köyün adına önce Taşahır sonra Taşağıl denildiğini belirtir. Taşağıl köyü güneye doğru uzanan bir ovaya hakim tepenin üzerinde kurulmuştur. Köyün bir saat kadar güneyinde dalgalı tepelerin dibinde iki kule bulunmaktadır. Kulelerden birisinin iki kapısı ile diğerinin kapı yeri bulunmakta olup eskiden meskun olan bu yere ahalinin Güvercinlik dediğini belirtir. Daha sonra Evliya Çelebi'nin Güvercinlik Kalesi'ne ilişkin verdiği bilgileri aktarır. Güvercinlik'ten sonra dalgalı ve mümbit ovalardan geçilerek iki buçuk saat sonra Hatıplar köyüne varılır. 1891 yılında Hatıplar köyünü inceleyen Rudolf Heberder buradaki eski eserlerin Seleuxia'dan getirildiğini belirtir. Hatıplar köyünden doğu tarafa yüksek tepeler arasından bir buçuk saat ilerledikten sonra Sarılar köyüne varılır. Bu köyde ev duvarlarında pek çok heykel ve nakışlı mermer parçası göze çarpmaktadır. Bu eserler kuzey-doğu yönünde yarım saatlik uzaklıkta bulunan ve Dikmen denilen hisardan getirildiği söylenmektedir. Köyün camii kitabesinde "*Sahibü'l-hayrat Eccamiü-ş-şerif Tugayzade Mehmet Ağa Nevverallhü Merkadehu ve Benahazel imaretü'l-mübareke İbrahim Ağa bini Tugayzade Mehmet Ağa Esadallahu Fiddareyn seb'a ve miete ve elf Katip Osman Gaferallhu*" yazılı olup, 1177 H. (1763 M.) yılında Tugayzade Mehmet

⁷⁷ S. Fikri Erten, "*Antalya'dan Anamur'a Doğru I*", *Türk Akdeniz*, C.1, S. 6, Birinci Kanun 1937, s. 25-27.

Ağa'nın vasiyeti üzerine oğlu İbrahim Ağa tarafından yaptırılmıştır. Caminin yan duvarında ise "*Sahibü'l-hayrat ve hasenat Hasan Paşa*" kısmı okunan kırık başka bir kitabe mevcuttur. Ama bu kitabeden camiinin gerçek banisi Hasan Paşa mı yoksa kitabe buraya başka bir yerden mi getirildi anlaşılamamıştır.⁷⁸ Sarılar köyünde kayda değer ikinci bina 1323/1907 yılında yanmış olan Tugayzadelerin konağıdır. Güneye bakan iki katlı konağın enkazı ve yüksek duvarları hala mevcuttur. Konakları bitişiğinde yangından kurtulan, bilahare harap olan fevkani selamlığın duvarlarında Kadı Abdurrahman Paşa'nın adamlarının attığı kurşunun izleri görülmektedir. Selamlığın işlenmiş pencere kapakları ile kapısı söktürülerek Cemal Tugayoğlu tarafından Antalya Müzesi'ne hediye edilmiştir. Rivayete göre konak Kadı Paşa vakasından sonra Tugaylardan Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Ama Süleyman Fikri Bey, cümle kapısının yanı başında bulunan kitabede "*Tugay zade Mehmet bin Mustafa*" ifadesini okuyabilmiştir. Tugaylar sülalesinin I. Bayezid devrinde Horasan'dan geldiği, Kara İsalı aşireti ile çok mücadele ettiği, kız isteme bahsinden dolayı Kadı Abdurrahman Paşa ile aralarının açık olduğu ve Teke Mütesellimi Tekelioğlu'nun müttefiki olduğu söylenmektedir. Sarılar köyünde Tugay sülalesine ait muntazam bir kabristan bulunmakta olup eski tarihli olarak Süleyman Ağa bin Mustafa 1117, Kethüda Mehmet Ağa 1178, Manavgat kazası müdürü Tugay zade Ali Efendi 1279, İbrahim Ağa bin Mehmet Ağa 1180 yazan mezar taşları bulunmaktadır. Bunların dışında Sarılar köyünün kuzeyinde Şihlar köyü civarında Tugay zade Emin Ağa bin Mehmet Ağa'nın 1217 yılına ait mezar taşı bulunmaktadır. Ayrıca konağın alt tarafında 1200 yılında Mehmet Emin bin Mehmet bin Mustafa Tugay zade tarafından yapılmış bir çeşme vardır. Civarda Şihlar köyünde Seleuxia harabesi olup adı Hisar'dır. Bunun kuzeyinde Hisarcık denilen bir harabe daha bulunmaktadır.

Sarılar'dan Manavgat-Pazarıcı'ya bir saat mesafe olup, biraz yüksek ve devamlı olan tepe tamamen çam ağacı ile kaplıdır. Pazarıcı, Sarılar'ın güneyinde Manavgat Çayı'nın sol sahilinde bir kaza merkezidir. Pazarıcı denizden bir buçuk saat içerde olup müsait havalarda Antalya'dan buraya yelkenliler yolcu ve eşya taşımaktadır. Burası Akseki'nin de iskelesidir. Manavgat Çayı kışın bazen batı tarafta ki ovası su altında bıraktığı için oluşan bataklıklar yüzünden kasabayı sıtma hastalığı tehdit etmektedir. Pazarıcı köyü önce Düşenbih nahiyesinin merkezi iken 25 Temmuz 1334/25 Temmuz 1918 tarihinde Manavgat kaza

⁷⁸ S. Fikri Erten, "Antalya'dan Anamur'a Doğru 2", *Türk Akdeniz*, C.2, S. 7, Mart 1938, s. 10-12.

merkezi olmuştur. Süleyman Fikri Erten bu havalinin Akseki'nin Çimi köyünden Abdi ve Şaban Paşaların çiftliği olduğunu belirtir.⁷⁹ Manavgat Irmağı'nın doğu tarafına Düşenbih, batı tarafına Manavgat denir. İhtiyarlara göre Manavgat ile Düşenbih arasında öteden beri bir zıddiyet bulunmaktadır. Süleyman Fikri Erten, Manavgat'ta içi zift dolu küpler⁸⁰ ile bazı taşların toprak altından çıkmasına bakarak burada eski bir köy bulunmalıdır diyor. Manavgat Irmağı yazın dahi geçit vermediği için yakın zamana kadar kayık mevcut iken üç sene evvel demir bir köprü yapılmıştır. Pazarcı'nın yarım saat kadar güneyinde nehir sahilinde Hisar denilen ufak kalede Selçuklu devrine ait birkaç mermer sanduka olup, bunların en büyüğü Dede Kabri olarak anılmaktadır. Burada H. 670/1271 yılına ait mezar taşı bulunmaktadır. Hisar'ın karşı yakasında Düşenbih tarafında suya yakın yerde eski Müslüman mezarları çıkmaktadır. Hisar ile Eski Antalya arasında 35 haneli Sorkun adıyla bir köy vardır. Bir tepe üstünde olan köyün iki su kuyusu bulunmaktadır. Köyde bulunan Rüstem Paşa Camii hangi tarihte yapıldığı belli değilse de kitabesinden H. 1135/1722 yılında tamir edildiği anlaşılmaktadır. Harap bir evde toprağa gömülü bir vaziyette bulunan sandukasından Rüstem Paşa'nın H. 803/1400 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁸¹ Sorkun ile Eski Antalya arası 4 km olup, Side'de bir km boyunca sarı renkte kum tepeleri mevcuttur. Eski adı Side olan Eski Antalya'ya Rumi 1328/1912 yılında Liva Encümeni kararıyla Selimiye adı verilmiştir. Müze Müdürü Selimiye adı kullanılmakla beraber Eski Antalya adının henüz unutulmadığını belirtir. Süleyman Fikri Bey bundan sonra Side antik şehri hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Burada deniz seviyesinde ufak bir kaynak suyu varsa da bu sudan yararlanılmamaktadır. Ayrıca kendiliğinden kaynayan birçok tatlı su kuyusu

⁷⁹ S. Fikri Erten, "Antalya'dan Anamur'a Doğru III", *Türk Akdeniz*, C.2, S. 8, Nisan 1938, s. 13-15.

⁸⁰ İbrahim Hakkı Konyalı'ya göre Osmanlı Devleti'nde zift kale ve tersane ihtiyaçlarını karşılamak için Alaiye Manavgat ormanlarında üretilmektedir. Kanuni devrinde Alaiye ve Manavgat civarında Könye, Torbalınas (günümüzde Türbelinas), Kızılca Şehir ve Alaköse (Alakise, Alakilise olmalı), Dima Deresi (Dim Deresi olmalı), Demirderesine (Günümüzde Değirmenözü) bağlı Bucak (sonradan Ballı Bucak) köyleri ziftçi köyler olarak bilinir. İ Hakkı Konyalı (1972)- Ali Yıldız (2008), *Abideleri ve Kitabeleri ile Manavgat Tarihi*, derleyen ve yayına hazırlayan Ali Yıldız, Antalya, 2010, s. 120-121. Bu durumda Manavgat'ta içi zift dolu küpler bulunması birinci oranın kale olduğunu gösterir ki Manavgat Kalesi vardır. İkinci ise Manavgat dağlarında üretilen ziftler Manavgat İskelesi aracılığıyla diğer kalelere ve tersanelere gönderilmektedir. Bu durumda Piri Reis'in eserinde de açıkça görüldüğü gibi Manavgat Irmağının batı tarafında Manavgat Kalesi bulunmakta olup aynı zamanda orada Manavgat İskelesi bulunmaktadır.

⁸¹ Manavgat'ın Sorgun köyünde bulunan Rüstem Bey Camii'nin 1455 tahririnde vakıf kaydı bulunmazken, 1530 yılında 1796, 1555 yılında ise 2497 akçe hasılı bulunmaktadır. Yukarda sözü edilen Rüstem Paşa Camii ile Rüstem Bey Camii'nin aynı yer olduğunu düşünüyoruz. Behset Karaca, XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası, Isparta 2009, s. 70, 72, 79.

vardır. Eskiden altı saat mesafede olan Homa köyünden Side'ye kemerlerle su getirilmiştir. Ama büyük zelzeleler yüzünden bu kemerler yıkıldığı için artık kalıntısı bulunmamaktadır.⁸² Süleyman Fikri Erten'e göre Eski Antalya harabesinin içine Rumi 1313/1897 yılında Girit-Kandiye köylerinden göçen 113 hane yerleştirilmiştir. Arazi darlığı yüzünden göçmenlerin ancak 60 hanesi burada kalmıştır. 1907 yılında Side'yi ziyaret eden Hans Rott, Giritliler tarafından burada 20 kadar kireç ocağı yakıldığını ve mermerden kireç üretildiğini yazmaktadır. Süleyman Fikri Bey Side'de eski kaşane ve saraylara karşılık rutubetli, karanlık, gayri sıhhi evler yapıldığını, bunların ev değil adeta birer sefalet ocağı, nuru ziyadan mahrum birer zindan olduğunu belirtir.⁸³

Cumhuriyet'in XV. yılının başında 18. 2 1938 tarihinde Antalya Vilayeti hakkında hazırlanan ve Vali Saip Örgen'in imzasıyla Dâhiliye Vekâleti'ne sunulan rapora göre Manavgat kazasının 2140 km kare yüzölçümü olduğu, kasaba merkezinde 474 kadın ile 452 erkek yaşadığı, kazanın köylerinde ise 10.081 kadın ile 9398 erkek olduğu görülmektedir. Manavgat kazasında kilometre üzerine nüfus yoğunluğunun ise on olduğu okunmaktadır. Ayrıca 1936 yılı itibarıyla Manavgat kazası Mal Sandığı'nın küsuratlar hariç 114.831 lira gelir, 44.023 lira gideri olduğu görülmektedir. Manavgat kazasında 79 köy olup kazanın köy bütçesi 39.870 lira gelir ve 39.870 lira gider şeklinde gerçekleşmiştir.⁸⁴ Söz konusu raporda "Manavgat'ın Ahvali Ruhîyesi" ise şöyle tarif edilmektedir:

"Manavgat halkı Cumhuriyet idaresine ve onun umde ve prensiplerine, kanunlarına karşı merbutturlar. Askerlik ve yurt işlerini sevgi ile başarırlar, umumi ve hususi yerlerde görüşme ve konuşma mevzuu ekseriyetle yalnız Cumhuriyet'in kendilerine bahşettiği feyizlerdir. Halk tamamıyla çiftçi ve kısmı azamı ancak yıllık yiyeceğini temin eder kuvvettedir. Başarılarının ve verimlerinin gerek kendileri ve gerek memleket için daha faydalı olması ancak zürrai işlerde azami rehberlik yapmakla kabil olabilecektir. Bu temin edildiği takdirde ve ziraat işleri makineleştirildiği, ırmak ve çaylardan istifade edildiği takdirde Manavgat ve havalisi yurdumuzun her şey yetiştiren belli başlı ziraat bölgelerinden biri olacaktır.

Halk kültürü sever, merkez ve merkeze yakın köyler çocuklarını okuyup yazmalarını temin için fazlaca uğraşırlar. Yalnız 25000 kusur nüfuslu olan bu ilçede okul sayısı çok azdır. Mevcut okulların genişletilmesine, yeniden büyük köylerde okul açılmasına ihtiyaç

⁸² S. Fikri Erten, "Antalya'dan Anamur'a Doğru IV", *Türk Akdeniz*, C.2, S. 9, Haziran 1938, s. 8-10.

⁸³ S. Fikri Erten, "Antalya'dan Anamur'a Doğru", *Türk Akdeniz*, Yıl. 3, S. 13, 1. 5. 1939, s. 14.

⁸⁴ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 41-44, 47.

vardır. Selimiye halkını tamamıyla Girit muhacirleri teşkil etmektedir. Bu köy halkı ana yurda kavuşalı kırk yılı mütevaciz bir zaman olduğu halde güzel dilimizi benimsememişlerdir. Halen Rumca konuşmaktadırlar. Gidişleri de ayrı bir unsur gibidir. Yerli halkı sevmeyen ve onlara sokulmazlar.” Raporun ilerleyen sayfalarında ise “Manavgat halkının hangi unsurdan olduğu” sorusuna ise “Halk tamamıyla Türk’tür. Eskiden gelme 10 kadar siyah ırka mensup aile varsa da onlarda zamanla ve tamamıyla Türkleşmiş ve Türklerle ihtilat etmiş vaziyetindedirler” şeklinde cevap verilmiştir.⁸⁵

Cumhuriyet’in XV. Yılına gelindiğinde Manavgat kazasının Taşağıl ve Beşkonak adlarında iki nahiyesi, 74 köyü, 2410 km kare arazisi, kilometre kare başına düşen kişi sayısı dokuz, kasabada 452 erkek, 474 kadın olmak üzere 926 kişi, kaza genelinde 9398 erkek, 9991 kadın olmak üzere toplam 19389 kişi yaşadığı, Kaymakam Ali Rıza Köstepen, Hakim Sait Bahçevli, Cumhuriyet Müddeiumumisi Zeki Olcay, Sorgu Hakimi Zeki Kaymaz, Jandarma Komutanı Yzb. Abbas Ergun, Askerlik Şubesi Reisi Yzb. Şevki Katlay, Belediye Şarbayı Şükrü Sözen (Aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi İlçe Yönetim Kurulu Başkanı), Müftü Ali Aksoy, Taşağıl Kamunbayı Hulki Yıldırım, Beşkonak Kamunbayı Ruhi Akboğa, Mal Müdürü Kadri Bozdağ, Hükümet Tabipliği’nin boş ve Ebe’nin Halide Aksu olduğu görülmektedir. Vilayet Umumi Meclisi’nde Manavgat kazasını ikisi de ziraatçı olan Ahmet Tugayoğlu ile Tefik Berberoğlu temsil etmektedir. Tefik Berberoğlu aynı zamanda Vilayet Daimi Encümen üyesidir. Manavgat’ta Tapu Memuru olarak Akif Akıncı’nın bulunduğunu, 1938 yılında Kanunusani/Ocak-Eylül arasında 181 işlem yapıldığını ve 640 lira gelir elde edildiğini öğreniyoruz. Bu rakamlar dört işlem gerçekleştiren Gündoğmuş’a göre çok iyi iken 171 işlem gerçekleştiren Kaş’a göre de iyidir. Ama 390 işlem gerçekleştiren Serik’e ve 385 işlem gerçekleştiren Alanya’ya ve 422 işlem gerçekleştiren Korkuteli’ye göre bir hayli düşüktür. Serik Tapu Memurluğu bu işlemlerden 1439 lira kazanırken, Korkuteli Tapu Memurluğu’nun ise 1118 lira kazandığı görülmektedir.⁸⁶

Manavgat Kazasının 1940 ile 1970 yıllarında nahiyeleri, köyleri ve nüfusu ise şöyledir.

⁸⁵ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti’nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 52-55.

⁸⁶ *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S. 11-12, 29 İkteşrin 1938, Cumhuriyet’in 15. Yılı Sonunda, s. 49, 148.

Köyler	1940	1970 ⁸⁷	1973	Hane Sayısı	Kazaya Mesafesi (km) ⁸⁸
Merkez Nahiyesi Köyleri					
Manavgat Kasabası	1162	-			
Ahmetler	302	481	496	20	35
Aksaz	128	491	495	60	7
Avason (Yaylaalan)	316	1002	1000	100	26
Boztepe	155	425	480	110	30
Bucak Şeyhler	274	477	791	140	6
Çavuşköy	152	263	873	120	15
Çeltikci	251	471	480	120	3
Çenger	78	433	429	110	20
Demirciler	204	739	744	120	4
Dolbazlar	214	537	545	120	8
Espiyeler	127	308			
Evren Yavşı	114	364	370	90	11
Evrenköy	132	239	293	60	14
Gebece	627	526	409	70	35
Haciali	104	186	288	60	10
Hacıobası	157	784	789	120	14
Halit Ağalar	50	182	190	60	17
Hatıplar	106	514	513	110	5
Hummaz	114	358			
Homa/Oymapınar	242	943	934	140	16
Ilıca	412	881	887	120	7
Işıklar Manavgat	66	509			
Kadılar	89	182	182	60	17
Kalemler	188	428	420	80	14
Karacalar	272	514	518	130	10
Karaöz/Karagöz	174	886	780	80	7

⁸⁷ Orhan Tunçdemir (derleyen), *Manavgat Tarih ve Turizm*, Cumhuriyet'in 50. Yılı için hazırlanmıştır, Yay. Manavgat Belediyesi, Manavgat Matbaası, Basım Yeri ve Tarihi yok, Sayfa sayısı yok., Manavgat İlçe Merkezi adlı bölümden alınmıştır.

⁸⁸ 1973 İl Yıllığı, Cumhuriyet'in 50. Yılında Antalya, Duran Ofset Matbaası, byy., bty., s. 84-85.

Karakaya	99	279	279	60	32
Karavca /Değirmenli)	367	785	793	160	13
Kemer	46	337	337	60	3
Kitren (Ulukapı)	270	1104	1087	120	8
Kızılot	51	937	936	130	13
Namras (Çamlıtepe)	21	233	244	60	30
Odaönü	143	308	350	60	30
Pazarıcı Şıhlar	162	509			
Sorkun	216	673	671	80	3
Salur	65	835	319	60	20
Saraçlı (Saraçlı Kale)	41	446	446	110	18
Sarılar	435	1147	1117	160	5
Seki	167	486	486	60	14
Selimiye (Side)	294	623	616	80	7
Sevinç	97	115	115	60	31
Seydiler	196	373	371	100	8
Sırt	345	809	757	80	27
Sülek	29	237	232	60	8
Şişeler	195	651	825	80	11
Tilkiler	81	306	308	20	23
Uzunlar	214	622	635	120	16
Viranşehir (Örenşehir)	184	498	532	70	27
Yalçıdibi	134	340	340	60	27
Göçebe	45	-			
Aşağışıklar			425	80	8
Belenobası			231	90	15
Cevizler			239	60	7
Çayyazı			358	60	3
Çolaklı			1115	170	15
Doğançam			452	80	5
Gençler			402	60	30
Hacısalı			199	50	13
Hocalı			258	60	28
Kızılağaç			229	60	10
Taşkesiği			183	40	21

Tepeköy			143	40	27
Yukarıışıklar			510	60	10
Beşkonak Nahiyesi Köyleri					
Beşkonak	252	1150	922	170	65
Bozkaya (Yeşilbağ)	587	788	826	80	130
Ballıbucağ	409	358	371	90	115
Bolasan	512	-			
Burmahan	164	210	273	60	78
Değirmenözü	395	322	333	60	93
Düzağaç	686	674	1074	120	80
Karabük	219	250	253	70	72
Kızılağaç (Çaltepe)	770	610	611	80	85
Tazı	296	618	608	100	83
Zerk (Altıkaya)	472	488	484	90	105
Taşağıl Nahiyesi Köyleri					
Taşağıl	973	2941	2984	220	30
Beydiğın	195	335	318	120	55
Bereket	192	1008	1121	150	25
Büklüce	119	782	795	100	35
Çakış	603	1207	1219	60	30
Çardak	134	392	535	60	45
Çolaklı (Üçtepeler)	302	1178			
Gündoğdu	273	1038	1035	90	20
Hocalar	151	448	644	80	26
Karabucak	179	238	234	60	50
Kepez Sığrın (Sagreyın) (Sağır-İn)	569	1271	1272	140	75
Kısalar	127	326	316	60	24
Kızıldağ	337	362	271	80	50
Niğit (Denizyaka)	347	1796	1793	140	45
Parekende	17	131	233	50	52
Peri Zeyve (Yavrudoğın)	256	440	984	100	20

Kaza beraber	köyleriyle	19410	-			
-----------------	------------	-------	---	--	--	--

21 Ekim 1945 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre Manavgat kasabasında 572 erkek, 508 kadın olmak üzere 1080 nüfus yaşamaktadır. Bunun dışında kasabada ikisi kör, ikisi çolak, altısı total, ikisi sağır ve biri kambur olmak üzere 13 özürlü vatandaş bulunmaktadır. Manavgat kazasında bucak ve köyleriyle beraber 10.489 erkek, 10.998 kadın olmak üzere 21.487 nüfus yaşamaktadır. Bunun dışında kazada 22 kör, 32 çolak, 66 total, 9 sağır, 3 kambur, 7 kötürüm ve 6 müteaddit olmak üzere 145 vatandaş özürlü idi.⁸⁹ 1946 yılı itibariyle Manavgat kasabasında yataklı iki han, üç berber, bir şehir kulübü, iki kahvehane bulunmaktadır. Kazada pehlivan güreşlerine fazla rağbet edilir. Bundan ötürü güçlü pehlivanlar yetişir. İçme suyu Manavgat Irmağı'ndan temin edilir. Kasabada çeşme olmamakla beraber birkaç tane kuyu bulunur. Işık petrolle temin edilir. Haberleşme PTT. ve asayiş telefonuyla yapılır. Kasabada etrafı servilerle çevrili ırmak boyu, kordon, Eski Antalya ve deniz kıyılarında mesire ve eğlence yerleri bulunur.⁹⁰ Aynı yıl yayınlanan bir başka esere göre ise Manavgat kazasının 2140 km kare yüzölçümü, 22.555 nüfusu, Beşkonak (Bozyaka) ve Taşağıl adlarında iki bucağı, 79 köyü bulunmaktadır. Serik üzerinden il merkezine 84 km'lik düzgün bir şose ile bağlıdır. Bu dönemde Manavgat Irmağı'nın doğu yakasına Düşenbih (halk Durşanba), batı yakasına Manavgat denir. Bu haliyle kasaba birbirinden ayrı düşmüş iken inşa edilen 85 m. uzunluğundaki demir köprü ile bu ayrılığa son verilmiştir. Manavgat Irmağı kışın zaman zaman taşarak batı yönündeki ovayı su altında bırakır. Kasaba içinde servi ve ulu ağaçlarla gölgelenen ve kahvehane masalarının konulduğu güzel bir rihtımı bulunmaktadır. Irmağın uygun yerine yapılacak barajdan elde edilecek enerji Manavgat ve çevre kazaları ucuz elektriğe kavuşturacak, modern un değirmenleri, zeytinyağı tashir haneleri ve kereste fabrikalarını çevirecek kadar geniş güce sahiptir. Belediye kasabada bir hal yaptırmıştır. Temizce bir otel, iki han, bir aşçı dükkânı vardır. Kaza merkezinde 8-10 adet iptidai tahin imalathanesi varken evlerde basit el tezgâhlarında gömleklik, çarşafık bezler, keçi kılından torba, çuval, keçe (çul olmalı) ve çadır dokunur.⁹¹ CHP. Antalya ve Burdur Bölge Müfettişi Feyzullah Uslu ile CHP İl Yönetim Kurulu Başkanlığı

⁸⁹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, Antalya İli, C. 6, Yayın No. 286, Ankara 1949, s. 9.

⁹⁰ Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, C. I, Ankara 1946, s. 369.

⁹¹ Yamaner, a.g.m., s. 354-355.

Demokrat Parti'nin Antalya'daki faaliyetleri üzerine 1947 yılının ilk aylarında birçok rapor düzenlediği görülmektedir. Bu raporlarda daha çok Demokrat Parti Antalya İl Başkanı Ahmet Tekelioğlu ile İl İdare Kurulu Üyelerinden Akif Sarıoğlu üzerinde durulmuştur. Müfettiş F. Uslu, Serik, Korkuteli ve Elmalı kazalarında Demokrat Parti'nin teşkilatının kurulduğunu, bilhassa Elmalılı olan Niyazi Aksu'nun TBMM'nin kış tatiline girdiği günlerde bir haftasını Elmalı'da geçirmesini istemektedir. Muhafif partinin teşkilatlanmasına ilişkin Manavgat ve diğer kazalardan söz edilmeyen raporlarda Osman Yerebakan, Zeki Yantaç, Badik Hafız ile Süleyman Kaçaroğlu ve Dr. Burhan(ettin)'in temaslarına ilişkin değerlendirmeler bulunduğu görülmektedir.⁹²

1965 yılında Manavgat'ın iki köyünde yapılan bir sosyolojik araştırmada Tugayoğlu Çiftliği'ne dahil olmamış ve yerleşimi çok eski olan I köyü ile son otuz yılda hayvancılığı bırakarak tamamen yerleşmiş olan G köyü incelenmiştir. I köyü Manavgat'tan 10 km uzakta taşlık bir tümsek üzerinde kurulmuş, 116 haneli ve 700'e yakın nüfusa sahip bir köydür. Köyün 8000-12000 dönüm arasında arazisi olup arazinin bir ucu Akdeniz'e uzanmaktadır. Araştırmacının adını telaffuz etmediği bu köy bir sahil ve ova köyüdür. Sakinler köyün etrafındaki bazı küçük köylerin idari yönden bu köye bağlı olduğunu söyleseler de bu doğru değildir. Bu bağlılık olsa olsa pazar ve ekonomik bağlılık veya ihtiyaçları gidermeye yönelik olmalıdır. Bundan 20-25 yıl önce köyde büyük dükkânlar varmış, şimdi dükkânlar kapanmış, sermaye teknolojiye ve toprağa aktarılmıştır. Şimdi çok küçük olan dükkânlardan birini total fakir bir köylü işletmektedir. I köyünde 1920'lerde evlerin üstü yerli kiremitle örtülmeye başlanmış, kısa sürede saz ve tahta yongasından olan damlar ortadan kalkmıştır. 1950'lerde Marsilya kiremit köye girerken, 1960'dan itibaren ise beton evler yapılmaya başlanmıştır. Bu durumda I köyü çevre köylerinde ihtiyaçlarını gördüğü pazar ve dükkânların olduğu bir ova köyü durumundadır. Ama I köyünün Manavgat'a yakın olması, ulaşım araçlarının zamanla artması, Manavgat pazarının büyümesi ve köylülerin ihtiyaçlarını kasaba pazarından görmesinden dolayı köyün gelişimi durmuştur. I köyündeki Bay K Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra köydeki üç bakkaldan birisi olup beş oğlu bulunmaktadır. Bunların iki oğlu Antalya'da tüccar, üç oğlu ise köyde çiftçidir. Bay K'ye babasından 50 dönüm gibi az bir arazi düşmüştür. O bakkal dükkânından biriktirdiği sermayeyi köylülerden ve Tugayoğlu'ndan aldığı arazilere yatırmıştır. Önce beş pullukla ziraat yaparken şimdi 3 traktörü, 1

⁹² Faysal Mayak, "Demokrat Parti'nin Antalya'daki Faaliyetleri Üzerine 1947 Yılı CHP İstihbarat Raporları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Güz 2009, s. 75-77, 79, 82.

taksisi, 3 su motoru ve şehirde mağazaları vardır. Söylediğine göre 350 dönüm olan tarlasındaki pamuğunu 750 işçi bir günde çapalayabilir. Hiçbir derdi olmayan Bay K'nin hükümetten köyün yanındaki sulak alanın kurutuluvermesi yönünde bir isteği bulunmaktadır.

G köyü ise Serik ve Manavgat kaza merkezlerine yirmişer km uzaklıkta olup son otuz yılda kurulan bir Yörük köyüdür. Köy Yörüklükten yani hayvancılık yapanlardan oluştuğu için dağınık mahalleler halindedir. G köyünde 72 hanede 400 nüfus bulunmaktadır. Köye ne başka köylerden ne de köyden kasaba ve şehre göç Ağa ile köylüler arasındaki ortaklık ilişkisinden dolayı yok denecek kadar azdır. Köyün Ağası Antalya'da apartman yaptırmış olup jip ve taksi ile ara sıra köye gelmektedir. Köylülerin ev yerleri dahi Ağaya aittir. Evler yeni olmasına rağmen %84'nün üzeri yerli kiremit ile örtülü olup Marsilya kiremitli ev sayısı çok azdır. Aşiret reisinin oğlu olan Bay F Hukuk Fakültesi son sınıftan ayrılmış olup Antalya'da yaşamakta ve şimdi büyük işletmecidir. Modern araçlarla donatılmış 5000 dönüm çiftliğe sahip olan G köyü Ağasının 10 traktörü, 3 kültüvatorü, 5 hububat mibzeri, 11 tohum temizleme makinesi, 4 su motoru, 1 jipi ve 1 taksisi bulunmaktadır. Ağanın pamuk tarlasını 4000 işçi bir günde ancak çapalayabilir. Ayrıca bir kâhyası, bir ustabaşı, 8 şoforu ve birkaç tane de sürekli işçisi olan Ağa'nın köyün muhtarı da yakın akrabasıdır. Böylece köyün denetimini de yapan ağa taban arazilerde pamuk ziraatı yapmakta kır arazilerini de hububat ekimi için köylülere ortak olarak vermektedir.⁹³

Manavgat Belediyesi

Manavgat kazasında bir Belediye teşkilatı olup 1931 yılı itibariyle 4995 lira gelire sahiptir. 1932 yılında hazırlanan Antalya Raporunda Manavgat belediyesi kasabada “*imarât, yol küşadı, rıhtım ve daire inşası gibi faaliyetlerin tahakkukunu temin etmiştir*” denilmektedir.⁹⁴

Cumhuriyet Döneminde Manavgat Belediyesi'nin Gelir ve Gideri (Lira)

Yıl	Varidat (Lira)	Masraflar (Lira)	
1925	3.333	2573	
1926	5145	4145	
1927	5952	6066	

⁹³ Bahattin Akşit, *Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme-Toplum, Siyaset ve Kültür Dönüşümleri Üzerine Araştırmalar*, Ankara 1985, s. 7-11, 38-41.

⁹⁴ *Antalya 1932*, s. 44, 46.

Yıl	Tahakkuk Eden (Lira)	Tahsil Edilen (Lira)	
1928	4346	4346 ⁹⁵	
1933	2751	2726	
1934	3457	3417	
1935	3851	3755	
1936	4662	4549	
1937	4760	4717 ⁹⁶	
1938	5129 Varidat	5129 Masraf ⁹⁷	

Manavgat Belediyesi'nin sorumlu olduğu kasabanın 655 nüfusu olup, nüfusa nisbeti 6.63 idi. 1925-1928 yılları arasında Manavgat Belediyesi'nin gelirleri devlet vergileri ile beraber tahsil olunan kesir ve hisseler, oktruva resmi, 2, 3 ve 4. sütunlarda yazılı olanlardan başka belediye vergi ve resimleri, istikrazat, ianat ve teberrüat gibi kalemlerden oluşmaktadır. Belediyenin masrafları ise umuru idariye ve hesabiye, umuru sıhhiye ve hayriye, imar ve tezyini belde, tanzifat, tenvirat ve elektrik tesisatı, itfaiye, muhtelif masraflar, vazai fi sairei belediye gibi kalemlerden oluşmaktadır. Ayrıca 1928 yılı itibarıyla belediyenin iki salhane, bir tekerlekli tulumbası bulunmakta ve beş daimi müstahdem ile dört belediye memuruna yıllık 3496 lira ödeme yapmaktadır.⁹⁸

B- Manavgat Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu

Bu başlık altında ekonomi ve ticaret, ziraat ve hayvancılık, sağlık ve sosyal hayat, eğitim, yol ve haberleşme konularına değineceğiz.

Ekonomi ve Ticaret

Manavgat kazasında kendi adını taşıyan bir çay olup kasabanın kuzeyinden denize kadar dört ile altı metre arasında derinliğe sahip olduğu için yelkenliler ve

⁹⁵ TC. Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, *Belediyelerin 1925, 1926, 1927 ve 1928 Senelerine Ait Hesap Hülasaları*, İstanbul, 1930, s. 3, 179, 210, 240, 270.

⁹⁶ *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S.11-12, 29 İkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda, s. 148.

⁹⁷ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 46.

⁹⁸ TC. Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, *Belediyelerin 1925, 1926, 1927 ve 1928 Senelerine Ait Hesap Hülasaları*, s. 3, 33-124, 179-270, 300, 330.

motorlar işlemektedir. Yalnız zaman zaman çayın ağzının tıkanıp görülmektedir. Bunda ötürü küçük vasıtalar çaya girmekte zorlanmaktadır. Kasabanın 2. km ile 3.5. km kuzeyinde iki şelalesi vardır. Kasabanın içinde çayın üzerinde 1932 yılında tamamlanmış demir asma bir köprü bulunmaktadır. Seksen metre uzunluğunda olan köprü Manavgat için hayati önem arz etmektedir.⁹⁹ 1932 yılı raporuna göre Manavgat Çayı'nın arazi sulamada pek faydası yoktur. Suyu berrak ve lezizdir. Denizden kasabaya kadar olan kısımda elli tonluk gemiler ve motorlar seyri sefer edebilir. Manavgat Çayı kaza dahilinde Avason köyünden itibaren güneye doğru her kısmında kereste nakliyatına müsaittir.¹⁰⁰ Antalya, Alanya, Finike ve Kaş (Andifli) iskelesi kadar önemli olmasa da Manavgat'ta kasabanın bulunduğu yerde bir iskele bulunmaktadır. Kasaba Manavgat çayının iki tarafında ve denizden beş km kadar içerdedir. Kasabanın bulunduğu yerde çayın genişliği 60 m, derinliği ise ortalama 5 m kadardır. Denizden çay yoluyla kayıklar, motörler ve yelkenliler kasabaya kadar gelir.¹⁰¹

Manavgat kazasında 11273 hektar mera, 28100 hektar bataklık ormanları, 160570 hektar kuru ormanları olmak üzere toplam 188670 hektar orman bulunmaktadır.¹⁰² Manavgat kazasının Taşağıl nahiyesi ve Bereket köyünde krom, mangenez, demir, çinko, kalay ve bakır madenleri bulunduğu tespit edilmiştir.¹⁰³ 1932 yılına ait rapora göre Manavgat kazasında sadece Azakzadeler kereste fabrikası bulunmaktadır. Ayrıca sel değirmeni tabir edilen su ile işleyen 24 adet değirmen vardır. Örneğin Alaiye'de 138 değirmen varken Antalya ve köylerinde 24 değirmen bulunmaktadır. 1928 yılından beri Antalya'da elektrik aydınlatması vardır. Alaiye'de sokaklar ve bazı evler aydınlatılırken Elmalı'da kasaba 1933 yılı içinde elektrik fabrikasının faaliyete geçmesi düşünülmektedir. Vilayetin diğer kazalarında elektrik yoktur. Bu meyanda Manavgat kasabasında da elektrik bulunmamaktadır. Vilayet dâhilinde Antalya'nın yanında Alaiye, Finike, Manavgat, Kaş, Akseki ve Elmalı kazalarında Ticaret Odası teşkilatı vardı. İktisat Vekâleti tarafından son zamanlarda Elmalı ve Finike odaları lağv olunarak Antalya Odası'na, Akseki ve Manavgat odaları Alaiye Odası'na, Kaş Odası da Muğla'nın Fethiye kazası Odasına rapt ve ilhak olunmuştur.¹⁰⁴ Manavgat Şelalesi'nin doğu tarafında üç adet sel değirmeni bulunmaktadır. Bu değirmenler İbrahim Ünal'a ait tapunun içinde bulunmaktadır. Değirmenler İbrahim Ağa

⁹⁹ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 35-36.

¹⁰⁰ *Antalya 1932*, s. 8.

¹⁰¹ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., 62.

¹⁰² *Antalya 1932*, s. 4.

¹⁰³ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., 64.

¹⁰⁴ *Antalya 1932*, s. 76-78, 95

zamanında modernize edilmiştir. Irmağın batı tarafından değirmene gelmek isteyenler ulaşımı önceleri sal ile sonraları ise sandal ile sağlamışlardır.¹⁰⁵

Cumhuriyet Döneminde Antalya Mal Müdürlüğü'nün Manavgat Kazasına Tütün ve İçki Satışı Şöyledir.¹⁰⁶

Yıllar	Tütün Miktarı (Kg)	Tütün Kazanç (Lira)	İçki Satışı (Lira)
1933	8690	21709	3800
1934	8231	21912	4174
1935	9847	26343	3727
1936	11191	30271	4635
1937	11162	30131	6657

Mal Müdürlüğü 1933-1937 yılları arasında tütün ve içki satışlarının yanında tuz satışı da yapmıştır. Ama tuz satışı Antalya, Kaş, Finike ve Alanya kazalarında yapıldığı görülmektedir. Bu durumda Manavgat'a yapılan satışlar Alanya üzerinden olmalıdır.

Türkiye Kılavuzu'na göre Manavgat kazasının ticareti tomruk halinde kereste, kömür, buğday, yulaf, çeltik, susam, akdarı, bakla, keçi, koyun, sığır ile Yörüklerin yaz mevsiminde yaylada ürettiği bir miktar peynir ve yağ üzerine olur. Bunun dışında bir miktar deri ihraç edilir. Kazada on kadar tahan imalatı varsa da bunlar bir nevi değirmen durumundadır. Bir Tarım Kredi Kooperatifi faaliyet göstermektedir. Kazada iptidai tarzda dokumacılık vardır. El tezgâhlarında pamuk ipliğinden don ve gömleklik, kendirden urgan ve kıldan torba, çuval ve diğer yazgılar yapılır. Kazanın tüccar ve iş adamları ise şöyledir: Ahmet ve Sırrı Tugayoğulları çeltik, buğday ve susam; Mustafa Acar çeltik istihsal ve ihraç etmekle tanınmıştır. Bunların dışında Antalya'dan yapılan ihracata tavassut edenler arasında ise Hüseyin Vural, Şükrü Sözen, Mehmet Gebeceli, Mahmut Özdemir, Yusuf Yılmaz, Fazıl Göksel, Mustafa Çelebi, Abdullah Öz ve Mustafa Tümbül bulunmaktadır. Kazanın taşıtları kamyon, deve ve at olmakla beraber denizde ise küçük motor ve yelkenlilerle nakliyat yapılır.¹⁰⁷

Ziraat, Hayvancılık ve ormancılık

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Manavgat kazasında tarım ve hayvancılık yoğun şekilde yapılmaktaydı. Manavgat kendisinin dışında Akseki ve Gündoğmuş gibi

¹⁰⁵ İnci, a.g.e., s. 76.

¹⁰⁶ *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S.11-12, 29 İlkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda, s. 119-120.

¹⁰⁷ Orak, a.g.e., s. 368.

kazaların da iskelesiydi. İskelesinden dolayı da yük hayvanları rağbet görüyordu. Bir fikir vermesi ve kıyaslama yapma açısından önce Cumhuriyet öncesinde Manavgat'ın bazı köylerinin hayvan durumu hakkında bilgi vereceğiz. Buna göre Teke Sancağı Müstakil Mutasarrıflık olmadan önce son yılını yansıtan 1914 yılına ait Konya Vilayet Salnamesi'ne göre Alaiye Kazası Manavgat Nahiyesi'nin bazı köyleri ve hayvan sayısı şöyledir.¹⁰⁸

Köy	Feres/At	Merkeb	Ester (Katır)	Kara Sığır	Deve	Ağnam (Koyun)	Kıl Keçisi
Beydiğın	39	32	9	210	16	144	2150
Boztepe	12	37	2	155	3	32	277
Burmahan	29	37	8	124	22	-	664
Boz Ahmetli	17	88	6	166	38	111	414
Ahmetler	65	81	5	159	12	747	3761
Uzunlar	10	33	2	104	5	58	623
Avason	28	38	5	178	19	22	5314
Basırlı	2	45	-	70	1	2	25
Salur	12	11	-	59	2	56	414
Bedan	19	22	1	139	3	127	495

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Manavgat Kazasında Ziraat Edilen Arazi, Alınan Mahsul ve Hayvancılık

Cinsi	1927-1928 Üretimi (kg) ¹⁰⁹	1928-1929 Üretimi (kg) ¹¹⁰	Hayvanın Cinsi	1927-1928 Hayvan Sayısı (Ad) ¹¹¹
Buğday	5.676.550	4.222.700	Bargir	475
Arpa	798.500	1.848.400	Kısrak	919
Yulaf	12.700	127.200	Merkep	1912
Mısır	750.000	118.625	Katır	34
Burçak	-	26.964	Deve	2819
Nohut	10.000	3000	Eşek	4803
Börülce	-	115.945	Öküz	3269

¹⁰⁸ Konya Vilayet Salnamesi, Mali 1330, 30 Salname, s. 435.

¹⁰⁹ 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1928, s. 443.

¹¹⁰ TC. Devlet Yıllığı, 1928-1929, İstanbul 1929, s. 224-225.

¹¹¹ 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1928, s. 444-445.

Pamuk	500.000	434.160	Koyun	19.925
Patates	-	31.560	Keçi	71.915
Soğan	-	5000	Süt (kg)	20.112
Fasulye	80.000	-	Yün ve Yapağı, kg	15.200
<i>Ekilen Ürün</i>	<i>1927-1928 Yılı (Dönüm)</i>	<i>1928-1929 Yılı (Dönüm)</i>	Keçi Kılı (kg)	18.210
Buğday	5160	57.636		
Arpa	7985	28.762		
Yulaf	1270	3481		
Mısır	7500	949		
Akdarı ve Kumdarı	30.000	15.322 (Akdarı)		
Bakla	245	279		
Susam	5000	20.250		
Pamuk	5000	3618		
Patates	-	63		
Soğan	-	120		

1927-1928 yılı verilerine göre Manavgat kazasında 188.680 hektar orman varlığının bulunduğu görülmektedir. Bu miktarın hektar cinsinden 101.900 karaçam, 24.530 meşe, 1880 ardıç, 39.620 katran, 20.750 hektarı mütenevvia çalılıklardan oluşuyordu. Söz konusu ormanlardan 6876 metre murabba kereste, 17.647 cedit kantar odun ve 150 cedit kantar kömür elde edilmiştir.¹¹² Manavgat kazasında kendi adıyla anılan 110 km genişliğinde bir ova bulunmaktadır. Bunun yanında kasabanın 4 km kuzey doğusunda Çeltikçi köyü yakınından çıkan ve diğer iki kaynağın güneye akmaları ile Manavgat Ovası'nda 47 km (47000 dönüm) bir bataklık oluşturmuşlardır. Ayrıca kasabanın 4 km güney batısında 11 km genişliğinde ((11000 dönüm) çeşitli kaynakların oluşturduğu Sorgun bataklığı vardır. İlaveten Manavgat kasabasının 7 km. kuzey batısında Ilica köyü yakınında 6 km genişliğinde (6000 dönüm) Ilica Bataklığı bulunmaktadır.¹¹³ 1932

¹¹² 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1928, s. 446.

¹¹³ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 42-44.

yılı raporuna göre Antalya merkez kazasıyla Alaiye, Manavgat, Akseki, Serik, Finike ve kaş kazalarında göl yoktur. Manavgat kazasında 200 hektar genişliğinde Alan, Çeltikçi, Mekeli; 40 hektar genişliğinde Ilıca ve 20 hektar genişliğinde Niğit bataklıkları bulunmaktadır.¹¹⁴ Manavgat kazasında meyve veren 370 portakal, 27 mandalina, 180 limon ve 78 turunç ağacı bulunmaktadır. Bu rakamlar Antalya, Alanya, Finike kazalarıyla kıyas kabul edilemeyecek kadar düşüktür. Kaş kazasının bir hayli altında olduğu gibi Serik kazası ile neredeye eşit durumdadır. Buradan 1930'lu yıllarda Manavgat ve Serik kazalarında henüz narenciye ziraatı yapılmadığını söyleyebiliriz. Manavgat kazasında fidan halinde meyve vermeyen 94 portakal, 70 mandalina, 150 limon ve 2000 turunç bulunmaktadır.¹¹⁵ Meyve veren ağaçlar için yaptığımız yorumun aynısını meyve vermeyen fidanlar için de yapabiliriz. 1930 yılında Manavgat kazasında 173500 dönüm buğday, 15000 dönüm arpa, 5000 dönüm mısır, 9500 dönüm darı, 3000 dönüm yulaf ve 2000 dönüm pirinç ziraatı yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bakliyat sınıfından 2000 dönüm bakla, 1760 dönüm börülce, 150 dönüm mercimek, 150 dönüm nohut, sınai bitkilerden 803 dönüm pamuk ve 90.000 dönüm susam ziraatı yapılmıştır.¹¹⁶ Manavgat kazasında yukarıda miktarlarını verdiğimiz arazilerden hububat sınıfından 5600 ton buğday, 987 ton Arpa, 334 ton mısır, 665 ton darı, 423 ton yulaf ve 130 ton safi pirinç üretilmiştir. Ayrıca bakliyat olarak 29 ton bakla, 142 ton börülce, 3 ton mercimek ve 6 ton nohut üretilmiştir. Sınai bitkilerinden ise Manavgat kazasında 9000 kilo çekirdeksiz pamuk ile 3.690.000 kilo susam üretilmiştir.¹¹⁷ Görüldüğü gibi Manavgat kazası Katip Çelebi'yi tasdik edercesine külliyetli miktarda susam ürettiği anlaşılmaktadır. Susam ziraatında Manavgat kazasının üretim alanı 90.000 dönüm ile kazalar arasında en yüksek oran olup ona en yakın olan ise 74530 dönüm ile Serik kazası olduğunu belirtelim.¹¹⁸

Macit Selekler'in 1936 yılında yayınladığı broşüre göre Antalya'da çeltik ekimi 1925 yılında Mehmet Bileydi'nin Mısır'dan getirdiği tohumları 200 hektar kadar olan çiftliğine ekmesi ile başlamıştır. Manavgat kazasında ise Maraş Mebuslarından Tahsin Bey'in 1928 yılında Cemal Tugay'ın çiftliğinde çeltik ekmesi ile başlamıştır. Tahsin Bey, Cemal Tugayoğlu çiftliğinden başka bir kaş su basan arazide çeltik ziraatını iki yıl devam ettirmiştir. Bölgede ilk kanal Köprü

¹¹⁴ *Antalya 1932*, s. 15-16.

¹¹⁵ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 74.

¹¹⁶ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 81, 83-84.

¹¹⁷ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 76, 78-79.

¹¹⁸ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 84.

Çayı'ndan Cemal Tugayoğlu çiftliğine açılmıştır. 2000 hektardan fazla genişliğe sahip olan çiftliğe 3 m derinliğinde, 2.5 m genişliğinde ve 18000 m uzunluğunda bir kanal açılmış olup 30.000 lira sarf edilmiştir. Kanal Tugayoğlu çiftliğinin dışında Taşağıl, Bereket, Büklüce, Mecidiye, Niğit ve Hacı Pınarı köylerinden 15.000 hektar araziye sulayacaktır. İkinci kanal 1933 yılında Ali Oğuz tarafından Serik-Karadayı Çiftliği için Köprü Çayı'ndan yapılmıştır. 1934 yılında Antalya eski Valisi Nazif Bey, Solak kanalını Aksu nehrinden açtırmıştır. 1935 yılında Alara Nehri'nden Boztepe köyüne doğru açılan 3.5 m derinliğinde 1.20 m genişliğinde ve 6 km uzunluğunda kanal ile Serik-Abdurrahmanlar köyündeki 6.5 km uzunluğundaki kanal tamamlanamadığı için 1936 yılında bitirilmesine çalışılmıştır. Her iki kanala müteşebbisler 40.000 lira para harcamışlardır. Söz konusu broşürde o dönemde açılan diğer kanallar hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Bunun dışında Manavgat Nehri'nden 10.000 hektarlık Ulan (Ulualan) arazisini sulayacak 7 kilometrelik bir kanal ile Serik-Köprü Çayı'ndan Karagöl ve Eminceler kanalları gibi teşebbüslerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁹

1932 yılı sayım sonuçlarına göre Manavgat kazasında 1344 at ve kısarak, 258 katır, 2032 eşek, 9399 sığır, 1 manda, 2693 deve, 18893 koyun ve 45949 kıl keçisi bulunmaktadır. Ayrıca Antalya vilayet merkezinde bir aygır deposu mevcut olup burada yarım ve tam kan Arap ve İngiliz aygırları ile Kıbrıs merkep aygırı bulunmaktadır.¹²⁰ Antalya vilayetinde ve Manavgat'ta arıcılık yapılmakta olup 1932 yılında Manavgat kazasında 11130 kg bal ile 663 kg bal mumu üretimi gerçekleşmiştir.¹²¹ Cumhuriyet'in XV. yılında Manavgat kazasında Ziraat Memuru Nezihî Fıratlı, Orman Mühendis Muavini Niyazi Tokay, Veterinerlik Hayvan Sağlığı Memuru Faik Antlı olup kazada 160.580 hektar kuru ve 16176 hektar baltalık orman mevcudu ile önemli olarak börülce yetiştirilmektedir.¹²²

Türkiye Kılavuzu'na göre Manavgat'ta pek fazla miktarda aşısız yabancı zeytin ağacı bulunurken iklimin müsait olmasına rağmen turuncgiller rağbet görmemiştir. Zeytin ağaçlarının aşılınması ve ıslah edilmesi halinde binlerce ton zeytin mahsulü üretilebileceği vurgulanmaktadır. Bunun dışında palamut ormanları pek çok olmasına rağmen üretim ve ihracat üç seneden beri

¹¹⁹ M[acit] Selekler, *Antalya'da Çeltik Ekimi*, Broşür, Her hakkı mahfuz deyiştir, Antalya Basımevi, 722, byy. , bty., s. 5-11.

¹²⁰ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 120, 125.

¹²¹ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 141.

¹²² *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S.11-12, 29 İlkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda, s. 9, 107, 148.

durmuştur.¹²³ 1946 verilerine göre Manavgat kazasında yılda her biri 5-6 bin ton olmak kaydıyla buğday ve yulaf üretimi varsa da arpa üretimi 3-5 yüz ton kadardır. Baklagillerden bir miktar börülce ve bakla ile bin tondan fazla mısır, 4-5 yüz ton akdarı ve 1-2 bin ton susam üretilir. Kaza sınırları içinde önemli miktarda armut, badem, şeftali ve keçiboynuzu ağaçlarına rastlanır. Burada turunçgiller henüz gelişmiş değildir. Bu çevrede 50 bin kadar verimli ve sayısı milyonu bulan yabani zeytin ağaçları bulunmaktadır. Kereste, kömür ve palamut üretimi olan Manavgat kazasında hayvan ve hayvan ürünleri de oldukça boldur. Kekik balları özellikle Salur köyünden elde edilen ballar bu civarda ünlüdür.¹²⁴

Sağlık ve Sosyal Hayat

Yukarda vurguladığımız gibi 1926-1927 yılı verilerine göre Manavgat kazasında beş yataklı bir dispanser bulunmaktadır.¹²⁵ 1927-1928 yılı verisinde de bu bilgi tekrar edildiği halde Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni tarafından hazırlanan Akdeniz Bölgesi Coğrafyası adlı eserde Manavgat kazasında hastane ve dispanser yoktur denilmektedir. Manavgat'taki dispanser sonradan kapatılmış olabilir. Buğu sandığı vardır. Umumi muvazeneyle ait bir de Sıtma Mücadele Şubesi bulunmaktadır. Antalya vilayetinde Manavgat'ın yanında Finike, Serik, Kaş kazalarında birer Sıtma Mücadele Şubesi bulunmaktadır. Manavgat Sıtma Mücadele Şubesi'nin sağlık kadrosu hakkında fikrimiz yok iken Serik Sıtma Mücadele Şubesi'nde bir tabip ile dört sıhhat memurunun çalıştığını biliyoruz. Manavgat kasabası su ihtiyacını kuyu suyu ve çay suyu ile temin etmektedir. Ama çay suyu temiz değildir.¹²⁶

1932 yılına ait rapora göre Sıtma Mücadele Teşkilatı'nın Antalya, Serik, Manavgat, Finike, Elmalı ve Kaş kazalarında bariz başarı elde ettiği ve sıtmanın tahribatını durdurduğu anlaşılmaktadır. Sıtma ile mücadele kapsamında Antalya, Manavgat ve Elmalı'da önemli miktarda kanallar açılmıştır. 1931 yılı yazında Korkuteli kazasında meydana gelen önemli sıtma epidemisinin önüne geçilmiştir.¹²⁷ Antalya'da Sıtma Mücadele Teşkilatı 1929 yılında kurulmuş olup on sene zarfında merkezi Antalya olmak üzere Serik, Manavgat, Finike, Kaş, Korkuteli ve Elmalı kazalarında altı şube şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Ayrıca Alanya kazasında ise Manavgat şubesine bağlı bir daire, Sıtma Mücadele Teşkilatı'na bağlı olarak faaliyette bulunmaktadır. Antalya Sıtma Mücadele

¹²³ Orak, a.g.e., s. 367-368.

¹²⁴ Yamaner, a.g.m., s. 355.

¹²⁵ 1926-1927 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, İstanbul 1927, s. 555.

¹²⁶ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 89, 91, 96

¹²⁷ *Antalya* 1932, s. 48.

Heyeti'nin Reisi Dr. Nazmi Öke, Laboratuar Şefi Dr. Kemali Beyazıt, Merkez Sıtma Mücadele Tabibi Dr. Münür Soykam, Serik Şube Tabibi Dr. Sait Ünal, Manavgat Şube Tabibi Dr. Fuat Şileli, Korkuteli Şube Tabibi Dr. Hamdi İpekoğlu ve muntika katibi Murat Şeremet olduğunu görüyoruz.¹²⁸ Macit Selekler'in 1936 yılında çeltik ekimine ilişkin yayınladığı broşürde Manavgat kazasında bulunan göller ve bataklıkların Köprü Çayı, Çakış Gölü, Niğit Gölü, Kısalar Deresi, Sarısu Bükü, Kara Mersin Bataklığı, Ilıca Gölü, Ilıca Deresi, Kemer Bataklığı, Sorkun Bataklığı, Kargı Çayı ve Üçirmak Dereleri, Ulan (Ulualan) Gölü, Karpuz Çayı, Kızılot Bataklığı ve Alara Çayı olarak sıralanmaktadır. Burada sözü edilen göller ve bataklıklar daha çok kış mevsiminde oluşan yaz mevsiminde kuruyan göl ve bataklıklar cinsindedir. Antalya'da Sıtma Mücadele Teşkilatı'nın sekiz senelik bir mazisi bulunmaktadır. Broşür yayımlandığında Akseki ve Alanya hariç bütün kazalar bu teşkilatın faaliyet alanına girmiş durumdadır. Teşkilatın bünyesinde altı sıtma mücadele doktoru, yirmiden fazla sıtma mücadele memuru ile oldukça mühim bir bütçesi bulunmaktadır. Sıtma Mücadele Teşkilatı Dr. Nuri zamanında Ulan ve Sorkun bataklıklarını eski kanalları ıslah etmek ve yeni kanallar açmak suretiyle kurutmuştur. Ilıca Gölü'nün kurutulması için çok müspet faaliyetler gösterilmiştir. 1934 yılında Serik kazasında ise sadece Kürüş Bataklığı kurutulmuştur.¹²⁹

1932 yılına ait rapora göre Kaş, Elmalı, Alaiye, Akseki ve Manavgat kazalarında Sıhhat Vekâleti'ne ait beşer yataklı ve mahalli Hükümet Tabiplerinin idaresinde birer muayene ve tedavi evi bulunmaktadır.¹³⁰ Cumhuriyet'in ilk on yılında kaza ve köylerde sağlık teşkilatı oluşturularak kazalara Hükümet tabipleri ve muvazzaf sağlık memurları tayin edilmiştir. Bu meyanda Elmalı, Alanya, Manavgat, Kaş kazalarında muayene ve tedavi evleri açılarak faaliyete başlamıştır. 19932 yılında Akseki'de yeniden bir dispanser daha açılarak fakir hastalara meccanen ilaç verilmeye başlanmıştır. Ama Cumhuriyet'in XV. yılında Manavgat kazasının Hükümet Tabipliği'nin boş olduğunu, sağlık personeli olarak ebe Halide Aksu ile iki sıhhat memurunun bulunduğunu ilave edelim.¹³¹ 1938 yılı başında hazırlanan rapora göre ise Antalya merkezde 75 yataklı Memleket Hastanesi, umumi kadınlara mahsus bir dispanser ile Elmalı, Alanya, Akseki,

¹²⁸ *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S.11-12, 29 İkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda, s. 69, 71.

¹²⁹ Selekler, *Antalya'da Çeltik Ekimi*, s. 19-21.

¹³⁰ *Antalya 1932*, s. 49.

¹³¹ *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S.11-12, 29 İkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda, s. 65, 148.

Kaş, Manavgat kazalarında birer muayene ve tedavi evi mevcuttur. Vilayette genel olarak sıtma olup hastalık sahillerin yanında yaylalara da yayılmıştır. Vilayette Sıtma Mücadele Teşkilatı olup hastalık Serik, Finike, Manavgat ve Antalya'nın bazı nahiyelerinde etkilidir. Antalya şehrinde sivrisinekler anüfel cinsinden olmayıp diğer muntikalarda anüfeldir. Sıtma ile mücadelede bataklıkların kurutulması ve nehirlerin mecralarının temizlenmesi önem arz etmektedir.¹³²

XX. yüzyılın ortalarına doğru Manavgat kazasında sağlık kurumu olarak Hükümet Tabipliği, Sıtma Mücadele Teşkilatı ve bir dispanser bulunmaktadır.¹³³

Eğitim Durumu

Manavgat kazasında modern ilk mektep binası İttihat ve Terakki döneminde inşa edilmiştir. Üç dershaneli olan Manavgat Erkek Mekteb-i İbtidaisi, Manavgat Çayı'nın sağ yakasında büyük bir arazi üzerine kargir ve resmi plana uygun olarak emaneten inşa ediliyordu. İnşaatın 1916 yılı Eylül ayına kadar bitirilmesine çalışılıyor. Manavgat kazası yeni teşkil edildiği için devlet binaları açısından ve bayındırlık hizmetlerinden mahrum bulunuyordu. Mektep binası kazanın ilk devlet binası konumundaydı. Eğitim eski mektep binasında 40-50 öğrenci ile devam ediyordu.¹³⁴ Cumhuriyet döneminin başında Manavgat kaza merkezinde sadece bu mektep bulunuyordu. Manavgat kasabasında bir mektep olup burada 65 kız, 76 erkek, köylerde ise yedi mektep olup bu okullarda 132 kız ile 207 erkek talebe eğitim görmektedir. Kaza dâhilinde sekiz ilk mektepte toplam 480 talebe bulunmaktadır.¹³⁵ 1932 raporuna göre de biri kasabada yedisi köylerde olmak üzere kazada 8 ilkokul bulunmaktadır. Manavgat kaza merkezinde 85 çocuk varken kasaba ilkokulunda 134 çocuk okumaktadır. Bu fazlalık etraf köylerden merkez mektebine çocuk devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Manavgat kazası köylerinde 2232 çocuk mevcut olup bunun 337'si okurken, geri kalanı yani 1895'i okuyamamaktadır. Manavgat kazasında mecburi tahsil yaşında olanlardan kasabada %100, nahiyeye ve köylerde %15 ve kaza genelinde ise %20 oranında okuduğu görülmektedir.¹³⁶

Balıkesir Sayılabı Enver Adakan'ın müşahit raporuna göre CHP'nin 1936 Antalya İl Kongresi 20 Aralık 1936 tarihinde Halkevi salonunda toplanmıştır.

¹³² Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 101 vd.

¹³³ Orak, a.g.e., s. 369.

¹³⁴ Ahmet Kısa, "Müstakil Teke (Antalya) Mutasarrıfı Sabur Sami Bey (Draz) ve Faaliyetleri (24 Ağustos 1914-17 Nisan 1916)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 39, S. 68, 2020, s. 486.

¹³⁵ Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, a.g.e., s. 108.

¹³⁶ *Antalya 1932*, s. 63, 65-67.

Buna göre sıhhiye bahsinde Aşiretlerin iskanı için Sıhhiye Vekaleti'nce tedbir alındığı, Manavgat'ta arazisi olmayan köylülere 1505 sayılı kanununun tatbik edilmesi hakkındaki dileği yalnız Selimiye köyü için tatbik edildiği, Vekaletçe fazla tahsisat verilmediği için başka köylere tatbik edilemediği belirtilmiştir. Manavgat'ın Beşkonak nahiyesinde yeni bir okul binası yaptırılmış ve Umumi Meclis'ten öğretmen isteneceği belirtilmektedir. Taşağıl nahiyesi okulunda pansiyon bulunduğundan Hocalar, Pirizive, Gündoğdu, Çolaklı, Kısalar köylerinde şimdilik ayrıca okul binası yaptırmaya imkan ve lüzum görülmemiştir denilmektedir. Bütçe darlığı yüzünden Boztepe, Ilıca ve Ahmedler köylerine yeniden veya ilaveten öğretmen verilemediği vurgulanmaktadır. Ayrıca su getirilmesi için Manavgat'ın Avsan köyü sandığına ve Taşağıl nahiyesinde sarnıç inşası için yardım yapılması dileği bütçe vaziyeti yüzünden yerine getirilememiştir. Kongrenin dilekler kısmında ise Manavgat Hükümet Konağı'nın bitirilmesi, Elmalı ve Alanya kazalarında hükümet konağı yapılması için tahsisat verilmesi, Manavgat'ın Sorgun köyü önündeki bataklıkın kurutulması, Manavgat'ta bir mürettep ağır ceza mahkemesinin açılması, Manavgat-Alanya arasındaki Alara Irmağı üzerinde bir köprü yapılması ve Karpuz Irmağı köprüsünün yeniden inşası dile getirilmiştir.¹³⁷ 1938 yılının başında Antalya Valiliği tarafından hazırlanan raporun idari kısmına göre Manavgat kazasının iki nahiyesi ve 74 köyü bulunmakta olup bunlardan sekiz köy ile kasabada mektep bulunmaktadır. 1938 yılı itibariyle kazada dokuz ilkokul olup kütüphane ve okuma odası bulunmamaktadır. Örneğin Akseki'de bir kütüphane ile 5 okuma odası, Alanya ve Serik'te birer okuma odası bulunmaktadır. Bu okullaşma ve eğitim durumundan Manavgat merkeze okuma yazma oranı 33.2 (E. 42.0, K. 24.7) iken nahiyeye ve köylerde 7.55 (E. 12.6, K. 2.5) olduğu görülmektedir.¹³⁸ Cumhuriyet'in XV. Yılına gelindiğinde Manavgat kazasının eğitim durumu şöyleydi. 1934 yılından beri köylerde köy kanundan yararlanılarak yedi geniş odalı, büyük salonlu ve 300 talebe kapasiteli 16 mntıka okulu yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de Manavgat'ın Beşkonak (Bolasan) nahiyesinde bulunmaktadır. Manavgat kazasının Kültür İşyarı Orhan Günertem, Merkez Öğretmeni Sadiye Ünal, Öğretmenler Hayriye Karakurum ile Baha Ulustan, Taşağıl Başöğretmeni Ziya Gerçek, Öğretmenlerden biri Abd. (Abdullah) Ertem diğeri boş, Avason Öğretmeni Osman Cömert, Selimiye Öğretmeni Rıza Bars,

¹³⁷ CHP. 1936 İl Kongreleri, Ankara 1937, s. 48-52.

¹³⁸ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 1, 56-58.

Ilıca Öğretmeni Burhan Katlandur, Seydiler Öğretmeni boş, Homa Öğretmeni Hamdi Öztürk ve Bolasan Öğretmeni Mehmet Aydın idi.¹³⁹

Sarılar köyünden İsmail Akyol kendisiyle 2 Mart 1997 tarihinde evinde yapılan sohbette 3 Eylül 1945 tarihinde Aksu Köy Enstitüsü'nden mezun olduğunu, önce Sorgun köyüne öğretmen olarak verildiğini, arkadaşlarının köyün okulunu yapmaya başladıklarını, Sorgun köylüsünün de okul inşaatına yardım ettiklerini, Şevket adlı birisinin kendini kastederek "Eeee ... komşular, Arap'ın oğluna bedava ev yapıyorsunuz" deyince Direktör'e Sorgun köyünde çalışmayacağını söylemesi üzerine Halil Öztürk'ün kendisini motosikleti ile Sarılar köyüne getirdiğini, okulun kaba duvarının örülmüş, bir de çatısının çakılmış olduğunu gördüğü belirtir. Ayrıca okulda başka bir şey olmadığını, tarih olarak ise 10 Eylül 1945 tarihini verir. İlâveten okulun sıvası, penceresi, öğrenci sırası, yazı tahtası hasılı hiçbir şeyinin olmadığını belirtir. Bundan sonra Sarılar Köyü Okulu için yaptığı mücadeleyi anlatır. İsmail Akyol öğretmen o dönemin okulları ve talebeleri hakkında "Manavgat merkezde bir okul, Seydiler köyünde bir okul, Ilıca köyünde bir okul, bir de Taşağıl'da bir ilkokul vardır. Tabii bir de Sarılar'daki benim ilkokul vardı. Dolbazlar, Şişeler, Hatıplar, Bucakşılılar, Hummaz gibi çevre köyün çocukları da Sarılar Köyü İlkokulu'na yaya olarak gelirlerdi" demektedir.¹⁴⁰ 1946 yılı verilerine göre Manavgat kazasında biri merkezde olmak üzere 7 öğretmenli ve 22 eğitimli ilkokul bulunmaktadır. Kazada daha birçok okulun inşası sürmektedir. Ayrıca kasabada bir halkevi ile buraya bağlı 600 cilt kitabı bulunan okuma odası mevcuttur.¹⁴¹

Antalya'dan sonra kazalarda Elmalı (1944), Alanya ve Akseki (1947), Korkuteli (1951), Finike (1953), Kaş (1955), Manavgat (1955 yılında temeli atılmış), Serik (1957) ve Gazipaşa (1959) yılında birer ortaokul hizmete girmiştir.¹⁴² Bu durumda Gündoğmuş hariç bütün kazalarda ortaokul bulunduğu görülmektedir. Ama Cumhuriyet'in ilk yıllarında kazada ortaokul bulunmamaktadır. Manavgat kazasının talebeleri önce Antalya ile Alanya okuluna sonra Demokrat Parti iktidarında Serik'te bir Ortaokul açılınca Beşkonak ve Taşağıl nahiyelerinin talebeleri Serik Ortaokulu'na gitmişlerdir. Bu talebelere birisi de Taşağıl

¹³⁹ *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S.11-12, 29 İlkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda, s. 27, 36, 92, 148.

¹⁴⁰ İnci, a.g.e., s. 163-167.

¹⁴¹ Orak, a.g.e., s. 369. Manavgat kazasında Halkevi'nin açılışı ve hizmet binasının inşası hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız. Muhammet Güçlü, "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Manavgat Teşkilatının Kurulması ve Halkevi'nin İnşası(1923-1951)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 40, Bahar 2020, s. 201-226.

¹⁴² Ali Rıza Gönüllü, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*, İstanbul 2010, s. 341-350.

nahiyesi Beydiğın köyünden idi. Bu talebe sonra Türkiye'nin en önemli bitki genetikçilerinden olan Prof. Dr. Kani Işık olmuştur.

Yol ve Haberleşme

1914 yılında İbradı'ya nahiye müdürü olarak atanan Tefvik Macit Bey (Selekler) görev yerine gitmek için yol sormaya başladığını, muhataplarının *"Kesikbeli yolu var, fakat Taşağıl'dan ilerisi iki gün gideceksin bir tek köye hatta insana rastlayamayacaksın, geceyi de alanda geçireceksin dediler. Bir yol da Manavgat-Akseki üstünden gider o daha uzun ise de yolda illik, günlük bulunur. Her iki yolda ancak katır sırtında seyahat edilebilir"* dediklerini, daha uzun olduğu halde Manavgat-Akseki yolunu tercih ettiğini, bu tercihte kaza merkezini görmek arzusunun da etkili olduğunu, o zaman Antalya'da bir tek motorlu kayık olduğunu, onunla Eski Antalya'ya (Side), oradan merkeple Manavgat'a Manavgat'tan Akseki'ye katırla seyahat ettiğini, geceyi Karavca köyünde bir harman yerinde geçirdiğini, ertesi akşam geç vakit Akseki'ye vardığını yazar. Nahiye müdürü yolculuğu sırasında Sakseyidi Beli yolundan korkmadıysa da Kepez'den Marla'ya kadar merdiven şeklindeki yollardan çok korkmuştur.¹⁴³ Görüldüğü gibi Osmanlının son döneminde Antalya'dan İbradı, Akseki ve Konya'ya ulaşmak için Manavgat bölgesinde iki yol bulunmaktadır. Bu yollardan Kesikbeli yolu tarihi bir yol olup Roma devrinden beri kullanılmıştır.¹⁴⁴ Nahiye müdürünün yol sorduğu kişilerin Kesikbeli yolu için söyledikleri *"bir tek köye hatta insana rastlamayacaksın, geceyi de alanda geçireceksin"* ifadesi doğru değildir. Çünkü Taşağıl'dan sonra bölgede Çardak ve Beydiğın köyleri bulunduğu gibi Kargı ve Beldibi adlı hanların da Selçuklular devrinden itibaren yolculara hizmet ettiği malumdur. Kaldı ki tavsiye edilen Manavgat-Akseki yolunda müdür geceyi söylenenin aksine Karavca köyünde harman yerinde geçirdiğini belirtmektedir.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında 1927-1928 yılı verilerine göre Antalya-Manavgat arasında 73 km olup, bunun 20 km'si sağlam, 14 km'nin tamirine hiç başlanmamış, 35 km'si ise yeni inşa edilmekteydi. Söz konusu yolun 4 km'si ise henüz açılmamış idi. Manavgat-Alaiye arası ise 70 km olup bunun 8 km'si yeni inşa edilmekte ise de 62 km henüz açılmamıştır. Manavgat-Akseki arasındaki yol 78 km olup bu yolun tamamı (78 km) henüz açılmamıştır. Bu dönemde Manavgat kazasının Posta ve Telgraf Müdür Vekili İsmail Bey idi.¹⁴⁵ 1928-1929

¹⁴³ Selekler, *Yarımasrın Arkasından*, s. 63-64.

¹⁴⁴ Muhammet Güçlü, "Antalya (Pamphylia) Bölgesinde Yollar: Kesikbeli Yolu ve Son Yüzyıldaki Durumu", *Adalya*, No. V, 2001-2002, s. 273-284.

¹⁴⁵ 1927-1928 *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, İstanbul 1928, s. 451, 456.

yılı kayıtlarına göre ise Antalya-Manavgat yolu 73 km olup bunun 20 km sağlam, 4 km tamir olunmakta, 10 km tamirine başlanmış ve 35 km ise yeni inşa olunmakta idi. Manavgat-Alaiye yolu 70 km olup 8 km yeni inşa olunmaktadır. Manavgat-Akseki yolu 78 km olup yolun sağlam kısmı olmadığı gibi üzerinde hiçbir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Buradan İsmail Bey'in asaleten Posta ve Telgraf Müdürü olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁶ 1929-1930 yılı verilerine göre Antalya-Manavgat yolu 73 km olup bunun 40 km sağlam, 4 km tamir edilmekte, 10 km tamire başlanmış, 20 km ise yeni inşa olunmak idi. Manavgat-Alaiye yolu 70 km olup, bunun sadece 13 km yeni inşa olunmaktaydı. Manavgat-Akseki yolu 78 km olup yol üzerinde her hangi bir çalışma yapılmamaktadır. Söz konusu yolun kayıtlara göre sağlam kısmı da bulunmamaktadır. Manavgat kazasının Posta ve Telgraf Müdürü ise Cevdet Bey idi.¹⁴⁷

Yine Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait (1932) verilere göre Serik ve Manavgat arasında 37 km yol olup bunun 10 km tam şose, 27 km ise tesviye halindedir. Yazın otomobil ile kışın araba ile sefer yapılabilir. Manavgat-Alaiye arasında 70 km yol olup bunun 40 km tesviye halinde iken 30 km ise patika halindedir. Yolun bu kısmında tam şose yol bulunmamaktadır. Bunun yanında Manavgat kazasının köylerinin bir kısmında Serik, Korkuteli ve Elmalı kazası köylerinin çoğunda yazın tamamen ve kışın kısmen otomobil ve araba ile sefere müsait köy yolları vardır. Antalya-Burdur telgraf hattından başka vilayetin doğu kısmında Antalya-Serik-Manavgat ile Manavgat-Akseki-İbradı telgraf hattı bulunmaktadır. Alaiye telgraf hattı ise Anamur'a, Akseki hattı da Seydişehir'e bağlıdır.¹⁴⁸ 1938 yılının başında hazırlanan Antalya Raporuna göre Antalya-Serik yolu 41 km olup bunun 27 km muntazam şose, 10 km bozuk şose, 4 km ise imalatı tesviye halindedir. Bu yoldan yaz ve kış her türlü vasıta geçebilir. Serik-Manavgat yolu ise 42 km olup 8 km iyi halde şose, 34 km imalatı tesviye halindedir. Bu yol yaz ve kış vesait geçebilir durumdadır. Manavgat-Alanya yolu 70 km olup, bunun 64 km imalatı tesviye halinde, 6 km ise araba yoludur. Bu yoldan nakliye vesaitleri kışın güçlüklerle geçebilir. Manavgat-Akseki yolu 70 km olup bunun 27 km imalatsız tesviye, geri kalan 43 km ise patika halindedir. Manavgat kazasında Manavgat ile Taşağıl nahiyesi arasında 32.5 km yol olup bunun 9 km tesviye, 24.5 km ise patika halinde bulunmaktadır. Manavgat ile Beşkonak nahiyesi arasında 77.5 km yol olup bunun 9 km şose, 31 km tesviye ve 37.5 km ise patika halindedir. Antalya-Serik yolunda Düden Çayı'nda 120 m

¹⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1928-1929, İstanbul 1929, s. 227, 229.

¹⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1929-1930, İstanbul 1930, s. 245, 247, 249.

¹⁴⁸ Antalya 1932, s. 90-91,93-94..

kargir, Soğucaksu'da 70 m kargir, Tehneli'de 100 m kargir, Aksu'da 111 m betonarme, Cumalı Ovası Çayı'nda 38 m ahşap-betonarme, Kayaburnu'da 20 m betonarme, Köprü Çayı'nda 140 m kargir köprü bulunmaktadır. Serik-Manavgat yolu üstünde Sarıcasu'da 10 m betonarme, Kömürcüler Deresi'nde 8 m betonarme, İlicesu'da 25 m betonarme, Manavgat Çayı'nda 80 m B.D (Beton demir olmalı) köprü vardır. Manavgat-Alanya yolunda ise Karpoz Çayı'nda 140 m ahşap harap, Alara Çayı'nda 75 m (...), Kargı'da 25 m ahşap köprü bulunmaktadır.¹⁴⁹

Cumhuriyet'in XV. yılına gelindiğinde Antalya-Serik-Manavgat yolunun Serik'e kadar olan kısmının ahşap menfez ve köprülerinin betonarmeye dönüştürüldüğü, Aksu Nehri'ne betonarme bir köprü yapıldığı, Serik'e kadar muntazam bir şose haline getirildiği ve muhtelif yerlerinde tamirci barakaları yapıldığı görülmektedir. Yolun Serik-Manavgat kısmında ise köprüler, menfezler yapılmış, tesviye-i turabiye ve silindiraj ile yol iyi bir hale getirilmiştir. Yolda yaz ve kış otomobiller gidip gelmektedir. Cumhuriyet devrinden önce mevcut olmayan Manavgat-Alanya yolunun başında bir köprü yapılmış, yolun tesviye-i turabiyesi ile gerekli yerlerinde köprü ve menfezleri tamamlanmıştır. Yazın otomobil ile gidilen bu yolun şose haline dönüştürülmesi için çalışılmaktadır. Cumhuriyet devrinde aşılması güç dağlık ve kayalık arazi üzerinde yapılmaya başlanan Akseki-Manavgat yolunun 25 km açılmıştır. Geri kalan kısmı ise programa göre yapılmaya çalışılmaktadır. 1938 yılında Posta, Telgraf ve Telefon Müdürlüğü'nün Manavgat Şefi Cevdet Can olup, telgraf açısından yeni ihdas olan Gündoğmuş kaza merkezinin bu yıl içinde Akseki merkezine bağlanması, Antalya-Serik-Manavgat ile Korkuteli-Elmalı arasında birer tel ilavesiyle takviyesi kabul edilmiştir.¹⁵⁰

Konya Vilayeti ile Müstakil Teke (Antalya) Mutasarrıflığı meclislerinde bulunan Mehmet Rasih Efendi (Kaplan), Antalya'da bilinen adıyla Rasih Hoca, 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren Büyük Millet Meclisi'nde Antalya Milletvekili olarak uzun yıllar hizmet etmiştir. Rasih Hoca'nın Antalya'ya ve ülkeye birçok hizmeti olmuştur. Ama onun Antalya için hayali olan projesi ise Ankara-Konya-Antalya Demiryolu ve Manavgat Limanı'nın inşasıdır. Manavgat Limanı'nı Eski Antalya diye bilinen Side şehrindeki eski limanı canlandırarak yapmayı

¹⁴⁹ Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*, s. 94-98.

¹⁵⁰ *Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi*, S.11-12, 29 İkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda, s. 56-58, 60-61.

düşünmektedir. Söz konusu Ankara-Konya-Antalya demiryolu ve Manavgat Limanı projesini anlatmak için dokuz sayfalık bir broşür bastırıldığı görülmektedir. Burada Milli Mücadele döneminde Ankara'nın iaşesi sırasında çekilen sıkıntıları dile getirmekte ve projesinin yaşama geçirilebilmesi için "Devletin bu günkü işlerinin çokluğu nedeni ile bu işe bir an önce başlayamayacak ise iç borçlanma ile veya Amerika, İngiltere'deki mali gruplar nezdinde girişimde bulunularak" yapılmasını önermektedir. Söz konusu broşürün üzerine vefat etmeden önce 10 Eylül 1949 tarihinde Yeğenim Rifat Kaplan'a hitabıyla yazdığı yazıda "Bu broşürdeki esasların tahakkukunu görmeden hayattan çekilirsem bu esasları gaye edinerek çalışmanızı bir vatan borcu millet borcu olarak size tavsiye ediyorum. Hüsnü niyetle çalışmak daima muvaffakiyetinizde amel olacağını düşünerek bu milli işte de garazsız ve ivazsız çalışmanızı dilerim" demektedir.¹⁵¹ Söz konusu broşürün aslını görme şansımız olmadığı için Rasih Kaplan'ın broşürü hangi yılda bastırıldığını anlayamadık ama onun tavsiye ettiği gibi yabancı mali gruplarla temas edildiğini gösteren 8 Ekim 1930 tarihli Bakanlar Kurulu'nda şöyle bir karar aldığını görüyoruz. Söz konusu kararda

"Konya-Manavgat demiryolları ve limanının inşasına talip bulunan "Leeoverhandt" gurubile kendi namına mezkur inşaat hakkında tetkikat ve teklifatta bulunabilmek üzere dört aylık bir opsiyon verilmesini isteyen Ali Ferit Paşa'ya; normal genişlikte olmak ve Konya veya Çumra'dan başlayarak Manavgat'a doğru gitmek ve badehu hattın ikmalinde Manavgat limanı yapılmak şartile talep olunan opsiyonun verilmesi; B. E. Harbiye'nin tensibi ve Nafia Vekaleti'nin 16/8/930 tarih ve 1498/3844 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 8/10/930 tarihli içtimamında tasvip ve kabul olunmuştur" denilmektedir.¹⁵²

Manavgat Hükümet Hekimi Dr. Asım Okur ile CHP. İlçe Başkanı Mehmet Öz'ün yardımıyla vücuda getirilen Türkiye Kılavuzu'nun Manavgat kısmında Bayındırlık Bakanlığı'nun Manavgat Irmağı üzerinde baraj kurup ürettiği elektrik enerjisi ile Konya-Antalya arasında elektrikli tren işletmeyi, birçok kanal açarak ve ırmağın denize karıştığı yeri temizleyerek büyük gemilerin içeri girmesini temin etmeyi düşünüldüğünü belirtilir. Ayrıca kaza merkezinin deniz kıyısında müsait bir limanı olan Eski Antalya'ya (Side) nakli konusunun günden güne kuvvetlendiğini ilave eder.¹⁵³ Kaynakları arasında Türkiye Kılavuzu da olan Reşat Yamaner ise 1946 yılında Antalya üzerine yazdığı kapsamlı makalesinde

¹⁵¹ A. Hayrettin Kalkandelen, *Rasih Kaplan-Akseki'nin ve Antalya'nın Tanınmış Rasih Hocası*, Antalya bty., s. 79-82.

¹⁵² *Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 030.18.01.04.14.46.6.

¹⁵³ Orak, a.g.e., s. 366-367.

Manavgat'tan bahsederken aydın ve ileri görüşlü Manavgatluların, Akseki kazasının da iskelesi olan kaza merkezini Eski Antalya (Selimiye) yakınlarına taşımak düşüncesi ile harekete geçtiklerini belirtir.¹⁵⁴ O yıllarda yayınların yanında Manavgat kaza merkezinin Eski Antalya'ya taşınması konusunun CHP. Antalya ve Budur Bölge Müfettişi Feyzullah Uslu'nun raporlarında kendisine yer bulduğunu görüyoruz. Çünkü Müfettiş F. Uslu 24. 3. 1947 tarihli raporunda Maliye Bakanı Halit Kışmır ile Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı'nın Mart ayı başında Antalya ve kazalarında gerçekleştirdikleri bir haftalık geziyi konu edinmiştir. Müfettiş, Antalya Milletvekilleri (Rasih Kaplan ve diğerleri) ile bakanlık yetkililerinin refakat ettiği bakanların 7 Mart'ta sabah Alanya'ya hareket ettiğini, güzergâhta yol ve köprülerle ilgilenildiğini ve Manavgat'tan sonra yolların bozuk olmasından dolayı seyahatin zorlu geçtiğini belirtmektedir. Müfettiş'in kendi ifadesine göre "yol yoldan başka her şeye benzediği" için çok zorluk çekilmiştir. 8 Mart günü saat 13.00'da Alanya'dan ayrılan bakanları Manavgat'ta kalabalık bir halk kitlesi karşılamıştır. Şehrin içinde nehrin kenarında betondan yapılmış meydana ulu çınar ağaçlarının altında oturmuşlardır. Bu sırada bakanlar halk ile sohbet etmiş, dert ve ihtiyaçlarını dinlemiş, iç ve dış politika hakkında halkı bilgilendirmişlerdir. Sohbetten sonra Manavgat'ın 6-7 km aşağısında bulunan Eski Antalya (Side-Selimiye) harabelerine gidilmiş, bakanlar hem harabeleri gezmiş hem de Manavgatluların bir isteği incelenmiştir. O istek ise Manavgat'ın bulunduğu yerden deniz kenarında bulunan Eski Antalya'ya nakledilmesidir. Bakanların Manavgat ziyareti gece geç saate kadar sürmüş ve sonra Antalya'ya dönmüştür.¹⁵⁵ Görüldüğü gibi 1947 yılının başında Müfettiş F. Uslu'nun raporuna göre Manavgat'tan Alanya'ya giden yol yoldan başka bir şeye benzemektedir. Çözüm olarak Manavgat kaza merkezini Eski Antalya'ya taşımak ve deniz yolu ile ulaşım sağlanmak istenilmektedir. Ama bu düşüncelerden ne Konya-Antalya arasında elektrikli tren işletmek ne de kaza merkezini Eski Antalya'ya taşıma düşüncesi bu güne kadar hayat bulmuştur.

SONUÇ

Manavgat kazası Alaiye'ye bağlı bir idari birim olarak Selçuklu, Karaman Oğulları ve Osmanlılar devrinde Türk idare sistemi içinde yerini almıştır. Osmanlılar devrinde Manavgat, günümüzde Hisar denilen ve nehrin Antalya tarafında bulunan Manavgat Kalesi'nde bulunmaktaydı. Ama zaman zaman Manavgat'ın idari yeri Hisar ile Düşenbe arasında gidip gelmekteydi. 1864 İdare-i

¹⁵⁴ Yamaner, a.g.m., s. 355.

¹⁵⁵ Mayak, a.g.m., s. 89-90.

Vilayet Kanunu ile Alaiye Sancağı lağvedilerek Teke Sancağı'na bağlandığı sırada Manavgat nahiye statüsüne düşürülmüştür. XIX yüzyılın sonlarından itibaren Manavgat ve Düşenbe nahiyelerinin birleştirilerek Eski Antalya'da (Side) yeni bir kaza oluşturma teşebbüsleri mali açıdan uygun bulunmamıştır. Nihayet 1914 yılında Teke Sancağı müstakil hale getirilirken Manavgat kazası eski yerinde yeniden kurulmuştur. Cumhuriyet devrinde de bu statü ile idari birim içinde yerini almıştır.

Cumhuriyet döneminde Manavgat kazasının merkez, Taşağıl ve Beşkonak olmak üzere üç nahiyesi, 74 köyü bulunmaktadır. 1932 yılı itibariyle Manavgat merkezde Hisar ve Pazarcı adlı iki mahalle, 156 hane, 65 dükkan, 2 han, 4 fırın, bir mektep, bir Belediye ve 3 resmi bina bulunmaktadır. Manavgat kaza merkezinde başta devlet daireleri olmak üzere bina sorunu yaşanmaktadır. Bu durumda kaza merkezinin sık sık Manavgat ile Pazarcı arasında yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Bir de Cumhuriyet devrinde Manavgat kaza merkezinin Side olması düşüncesi zaman zaman tartışılmıştır. Bu konunun en önemli savunucularından birisi ünlü Mebus Rasih Kaplan idi. CHP Müfettişi Feyzullah Uslu'ya göre halkı ve yetkilileri bu düşünceye sevk eden en önemli sebep yol yokluğudur. Çünkü ona göre özellikle Manavgat'tan sonra "*yol yoldan başka her şeye benzediği*" için çok zahmet çekilmektedir. Bundan dolayı Side'de bir liman inşa edilecek ve bölge halkı gemi ile Antalya ve Mersin yönüne rahatça gidebilecektir.

Görüldüğü gibi Cumhuriyet döneminde bir kaza merkezi olan Manavgat yol ve ulaşım sorunlarıyla uğraşmaktadır. Kazada sanayi kuruluşu neredeyse hiç yokken tarım, hayvancılık ve ormancılık çalışmaları önemli uğraş alanıdır. Eski devrilerden beri bölgede susam ziraatının önemli olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

A- Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,

Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.04.14.46.6.

İçişleri Bakanlığı Arşivi

Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti'nin 18. 2. 1938 Tarihli Raporu*.

Dâhiliye Vekâleti Vilayetler İdaresi Umum Müdürlüğü, *Antalya Vilayeti Manavgat kazası kaymakamlığının 22. 4. 936 tarihli nahiye ve köylerini gösterir Teşkilat-ı Mülkiye cedvelidir*. Kaymakam İmzalı.

B- Basın, Salname ve İstatistikler

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, Antalya İli, C. 6, Yayın No. 286, Ankara, 1949.

Konya Vilayet Salnamesi, Def'a: 5, 1289.

Konya Vilayet Salnamesi, Def'a: 6, 1290.

Konya Vilayet Salnamesi, 1306, Def'a 22.

Konya Vilayet Salnamesi, 1310, Def'a 26.

Konya Vilayet Salnamesi, 1322 Sene-i Maliyesi, 29. Salname.

Konya Vilayet Salnamesi, Mali 1330, 30. Salname.

Resmi Antalya, 8 Mart 1929.

Resmi Antalya, 12 Nisan 1929.

Resmi Antalya, 19 Nisan 1929.

Resmi Antalya, 10 Mayıs 1929.

Resmi Antalya, 9 Temmuz 1936.

Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, H. 1294/1876.

Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, H. 1326/1909.

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1926, Matbaa-i Amire.

1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1927.

1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul 1928.

Türk Akdeniz Antalya Halkevi Dergisi, S. 11-12, 29 İlkteşrin 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılı Sonunda.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1928-1929, İstanbul 1929.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1929-1930, İstanbul 1930, Devlet Matbaası.

TC. Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, *Belediyelerin 1925, 1926, 1927 ve 1928 Senelerine Ait Hesap Hülasaları*, İstanbul 1930, s. 3, 179, 210, 240, 270.

C- Basılı Eserler

1973 İl Yıllığı, Cumhuriyet'in 50. Yılında Antalya, Duran Ofset Matbaası, byy., bty.,

Adison, M.[azlum], "Gündoğmuş", *Antalya*, 12 Ağustos 1940.

Ak, Mehmet, "Manavgat'ta Bir Ayan Ailesi Tugayoğulları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume: 3, Issue: 12, Summer 2010, s. 27-36.

Akşit, Bahattin, *Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme-Toplum, Siyaset ve Kültür Dönüşümleri Üzerine Araştırmalar*, Ankara 1985.

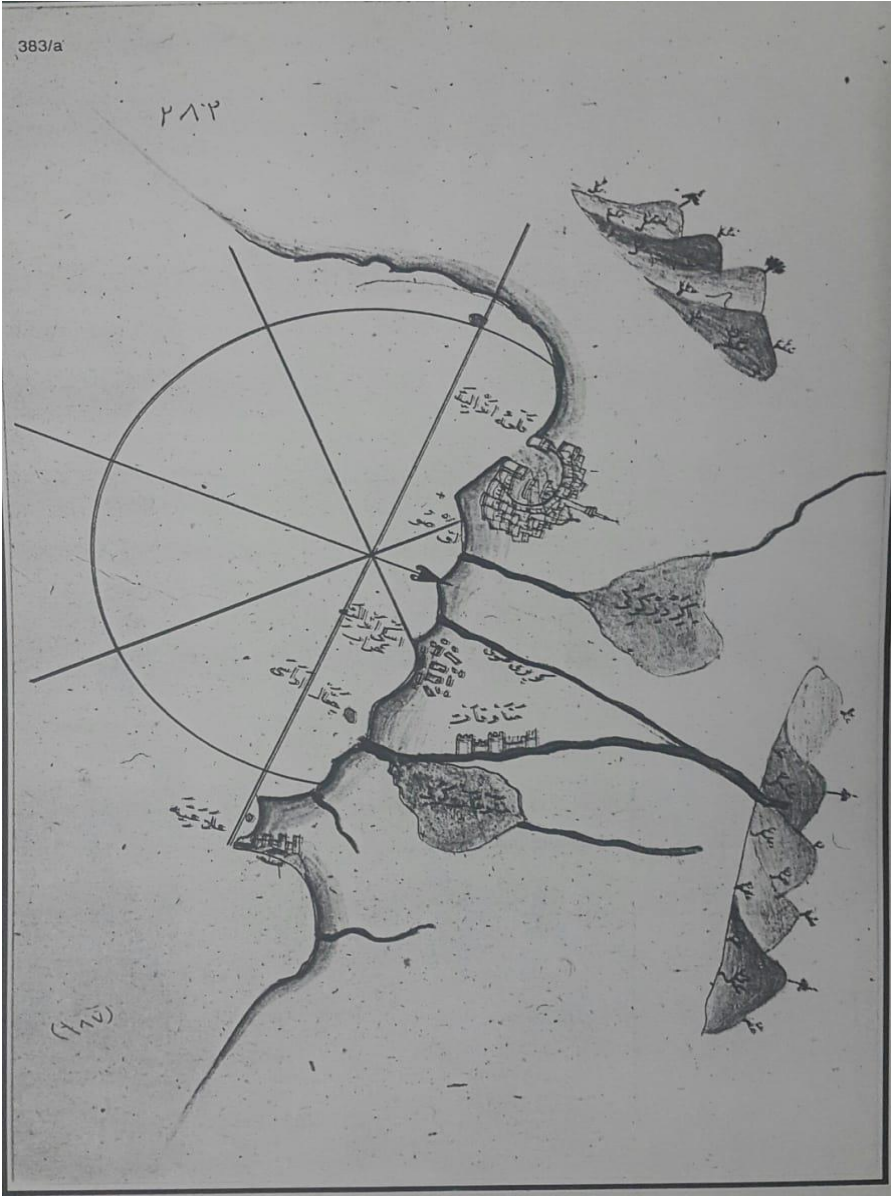
- Antalya 1932*, haz. Muhammet Güçlü, İzmir 2018.
- Baskıcı, M. Murat, *Bizans Döneminde Anadolu-İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Ankara 2009.
- Baykara, Tuncer, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye Mülki Taksimatının Gelişmesi", *Hacettepe Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 3, Haziran 1980, s. 116-129.
- Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I-Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara 1988.
- Baykara, Tuncer, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, İzmir 1991.
- Baykara, Tuncer, *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadi Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar)*, Ankara 2000.
- CHP. 1936 İl Kongreleri, Ankara 1937.
- Çevik, Nevzat, "Melas Vadisi'nde Arkeolojik Gözlem ve Yeni Bulgular", *Adalya*, No. IV, 1999-2000, s. 91-106.
- Dâhiliye Vekâleti, *Belediyeler*, İstanbul 1933.
- Dâhiliye Vekâleti, *Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimizin Adları*, İstanbul 1928.
- Erdoğan, M. Akif, *Fatih Sultan Mehmet Zamanında Ala'iyye Sancağı-1475 Tarihli Suret-i Defter-i İcmal-i Vilayet-i Ala'iyye (Metin ve İnceleme)*, Konya 2013.
- Erten, S. Fikri, "Antalya'dan Anamur'a Doğru 2", *Türk Akdeniz*, C.2, S. 7, Mart 1938.
- Erten, S. Fikri, "Antalya'dan Anamur'a Doğru I", *Türk Akdeniz*, C.1, S. 6, Birinci Kanun 1937.
- Erten, S. Fikri, "Antalya'dan Anamur'a Doğru III", *Türk Akdeniz*, C. 2, S. 8, Nisan 1938.
- Erten, S. Fikri, "Antalya'dan Anamur'a Doğru IV", *Türk Akdeniz*, C. 2, S. 9, Haziran 1938.
- Erten, S. Fikri, "Antalya'dan Anamur'a Doğru V", *Türk Akdeniz*, C. 2, S. 10, Ağustos 1938.
- Erten, S. Fikri, "Antalya'dan Anamur'a Doğru", *Türk Akdeniz*, Yıl. 3, S. 13, 1. 5. 1939.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankof, 9. Kitap, İstanbul 2005.
- Genelkurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, *Akdeniz Havzası Coğrafyası, Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari*, C. 4, Ankara 1935, Genelkurmay Matbaası.
- Gönüllü, Ali Rıza, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*, İstanbul 2010.
- Güçlü, Muhammet, "Antalya (Pamphylia) Bölgesinde Yollar: Kesikbeli Yolu ve Son Yüzyıldaki Durumu", *Adalya*, No. V, 2001-2002, s. 273-284.
- Güçlü, Muhammet, "Müstakil Teke (Antalya) Sancağı'nın Kurulması ve İdari Düzenlemeye İlişkin Bir Belge", *Adalya*, No. III, 1997, s. 289-319.
- Güçlü, Muhammet, "XX. Yüzyılın Başlarında Serik", *Türk Kültürü Dergisi*, S. 391, Kasım 1995, s. 681-694.
- Güçlü, Muhammet, "XX. Yüzyılın Başlarında Teke (Antalya) Sancağı'nda Dağılan Bir Pazar: Köprü Pazarı", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi/USAD*, S. 10, Bahar 2019, s. 79-106.
- Güçlü, Muhammet, *1864-1950 Yılları Arasında Serik, İdari, Ekonomik, Sosyal*, Antalya 2000.
- Güçlü, Muhammet, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Antalya 1997.
- Güçlü, Muhammet, "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Manavgat Teşkilatının Kurulması ve Halkevi'nin İnşası(1923-1951)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 40, Bahar 2020, s. 201-226.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, "XVI. Yüzyıl'a Ait Tahrir Defterine Göre Alanya'da Yer Adları Hakkında Bir Araştırma", *Türk Kültürü*, S. 393, Yıl. XXXIV.

- İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1981.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name)*, C. I, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1996.
- İnan, Jale, *Toroslar'da Bir Antik Kent-Eine Antike Stadt im Taurusgebirge Lyrbe?-Seleukeia?*, İstanbul 1998.
- İnci, Ahmet Refik, *Köyüm Sarılar*, İstanbul 1998.
- Kalkandelen, A. Hayrettin, *Rasih Kaplan-Akseki'nin ve Antalya'nın Tanınmış Rasih Hocası*, Antalya bty.
- Karaca, Behset, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*, Isparta 2009.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara 1943.
- Ke.Ka. [Kemal Kaya], "İstatistik Umum Müdürlüğü'nün 76 Neşriyat Sayılı Kitabından Hülasa Edilmiştir", *Türk Akdeniz*, C.I, S. 3, Haziran 1937.
- Kısa, Ahmet, "Müstakil Teke (Antalya) Mutasarrıfı Sabur Sami Bey (Draz) ve Faaliyetleri (24 Ağustos 1914-17 Nisan 1916)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 39, S. 68, 2020, s. 475-503.
- Konyalı, İ. Hakkı (1972)- Ali Yıldız (2008), *Abideleri ve Kitabeleri ile Manavgat Tarihi*, derleyen ve yay. haz. Ali Yıldız, Antalya 2010.
- li-Katib Çelebi, *Kitab-ı Cihannüma*, Tıpkı Basım, C. I, Ankara 2009.
- Lloyd, Seton - Rice, D. Storm, *Alanya (Alâ'ıyya)*, çev. Nermin Sinemoğlu, Ankara 1989, 2. bs.
- Mayak, Faysal, "Demokrat Parti'nin Antalya'daki Faaliyetleri Üzerine 1947 Yılı CHP İstihbarat Raporları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 10, Güz 2009, s. 71-101.
- Orak, Hüseyin, *Türkiye Kılavuzu*, C. I, Ankara 1946, s. 369.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1981.
- Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, ed. Ertuğrul Zekai Ökte, C. 4, Ankara 1988.
- Selekler, M[acit], *Antalya'da Çeltik Ekimi*, Broşür, Her hakkı mahfuz deyildir, Antalya Basımevi, 722, byy. , bty.
- Selekler, Macit, *Yarımaların Arkasından Antalya'da Kemer, Melli, İbradı, Serik*, İstanbul 1960.
- Şikâri, *Karaman Oğulları Tarihi*, haz. M. Mes'ud Koman, Konya Halkevi Tarih ve Müze Komitesi Yayınları, S. 2, Konya 1946.
- Tekindağ, Şehabettin, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 7-8, 1976-1977.
- Tigrel, Gülay, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, C. 39, S. 156, Ekim 1975.
- Tönük, Vecihi, *Türkiye'de İdari Teşkilat*, Ankara 1945.
- Tunçdemir, Orhan (derleyen), *Manavgat Tarih ve Turizm*, Cumhuriyet'in 50. Yılı için hazırlanmıştır, Yay. Manavgat Belediyesi, Manavgat Matbaası, Basım Yeri ve Tarihi yok, Sayfa sayısı yok.
- Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003.
- Yamaner, Reşat, "Antalya", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul 1946.
- Yıldız, Süleyman, *Bir Avşar Otağı Düşenbe, Senir-Turşanbalılar*, Antalya 2013.

- Yörük, Saim, "Manavgat Kazasının Yeniden Teşkili", *Tarih Okulu Dergisi*, S. XXXIX, Nisan 2019, s. 386-419.
- Yörük, Saim, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Manavgat Sancağı ve Sancak Beyleri", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi/Mediterranean Journal of Humanities (MJH)*, C. IX, S. 2, 2019, s. 589-603.
- Yücel, Yaşar, *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri*, Ankara 1980.

EKLER:

Resim I: Piri Reis'in Haritasına Göre Manavgat Suyu, Manavgat Kalesi, Manavgat Gölü (Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Ed. Ertuğrul Zekai Ökte, C. 4, Ankara, 1988, s. 383/a.)

Resim 2: Konya- Manavgat Arasına Demiryolu Yapılması ve Manavgat Limanı'nın İnşasına Talip Olan İnşaat Firması ile Ali Ferit Paşa'ya Tetkikat ve Teklifat için Dört Aylık Opsiyon Verilmesi Hakkında Bakanlar Kurulu'nun 8. 10. 1930 Tarihli Kararı (Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.04.14.46.6)

T. C.
BAŞVEKÂLET
MURATLIYI HODORLOGO
Yük. :
Seri: 10.001

KARARNAME

REİSİCÜMRE

Konya - Manavgat demiryolları ve limanının inşasına talip bulunan "Lee overhad" gurubile kendi namına mezkûr inşaat hakkında tetkikat ve teklifatta bulunabilmek üzere dört aylık bir opsiyon verilmesini isteyen Ali Ferit paşaya; normal genişlikte olmak ve Konya ^{ve} Çumradan başlayarak Manavgata doğru gitmek ve badehu hattın ikmalinde Manavgat limanı yapılmak şartıyla talep olunan opsiyonun verilmesi; B.E.Harbiyenin tenzibi ve Nafia Vekâletinin 16/8/930 tarih ve 1498/3844 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 8/10/930 tarihli içtimanda tasvip ve kabul olunmuştur .

8/10/930

Bş. V. *Jany*

Ad. V. *Ş. Klemek*

M. M. V. *M. M. V.*

Da. V. *S. Wm*

Ha. V. V. *S. Wm*

Ma. V. *S. Savaş*

Mi. V. *E. S.*

Na. V. *Ş. Klemek*

İk. V. *Ş. Klemek*

S. I. M. V. *S. Şepik*

030 18 01 04 14 46 6

Resim 3: Cumhuriyet'in XV. Yılında Manavgat Kaza Merkezinin Görünüşü (*Türk Akdeniz*, C. 2, S. 10, Ağustos 1938, s. 36)

Resim 4: Cumhuriyet'in 50. Yılında Hidayet Özbek'in Çizimiyle Manavgat Kazası Haritası, (1973 İl Yıllığı, Cumhuriyet'in 50. Yılında Antalya, Duran Ofset Matbaası, byy., 1973, s. 86.)

